

Universitat
de les Illes Balears

TREBALL DE FI DE GRAU

ENIGMES D'UN TEMPS PRETÈRIT. TRANSFORMACIONS SOCIOECONÒMIQUES A SA POBLA EN LA SEGONA MEITAT DEL SEGLE XIX I LA SEVA PARTICIPACIÓ EN LES GUERRES D'ULTRAMAR (1895-1898)

Joan Comas Mora

Grau d'Història

Facultat de Filosofia i Lletres

Any acadèmic 2020-21

ENIGMES D'UN TEMPS PRETÈRIT. TRANSFORMACIONS SOCIOECONÒMIQUES A SA POBLA EN LA SEGONA MEITAT DEL SEGLE XIX I LA SEVA PARTICIPACIÓ EN LES GUERRES D'ULTRAMAR (1895-1898)

Joan Comas Mora

Treball de Fi de Grau

Facultat de Filosofia i Lletres

Universitat de les Illes Balears

Any acadèmic 2020-21

Paraules clau del treball:

Sa Pobla, segle XIX, creixement, Ultramar

Nom del tutor / la tutora del treball: Antoni Marimon Riutort

Nom del tutor / la tutora (si escau)

Autoritz la Universitat a incloure aquest treball en el repositori institucional per consultar-lo en accés obert i difondre'l en línia, amb finalitats exclusivament acadèmiques i d'investigació

Autor/a		Tutor/a	
Sí	No	Sí	No
☒	☐	☐	☐

Resum: El segle XIX és una època de transformacions. De forma més o manco lenta, els diferents indrets de l'Estat espanyol començaren a patir canvis que afectarien a les mateixes bases de l'Antic Règim: estructura de la propietat, tendència demogràfica, orientació laboral, educació o alimentació, serien algunes d'elles. Sa Pobla és un exemple de localitat que per certs factors, aconseguí emprendre una senda de desenvolupament que no feria eclosió fins els primers decennis del segle XX, alhora que també ho feien altres indrets de l'illa. Les guerres de Cuba, Puerto Rico i les Filipines (1895-1898) foren el fre del creixement d'alguns territoris mallorquins, al mateix temps que significava l'increment de la dinàmica emigratòria local. Així mateix, sa Pobla, malgrat el ressentiment, aguantarà amb cert vigor aquest embat, demostrant que els canvis esdevinguts es trobaven en el si dels nous fonamentats.

Índex

INTRODUCCIÓ.....	1
Hipòtesi i objectius	3
Fonts i metodologia	3
Estat de la qüestió	4
MARC CONJUNTURAL. ESPANYA I LES COLÒNIES	5
LA MALLORCA DEL SEGLE XIX I ELS SEUS CONTACTES AMB ELS TERRITORIS D'ULTRAMAR.....	10
SA POBLA: CREIXEMENT O ESTANCAMENT?.....	14
PARTICIPACIÓ DELS POBLERS A LES GUERRES D'ULTRAMAR (1895-1898).....	19
Reclutament, redempció/substitució i partida de tropes	20
La mortalitat	24
La repatriació i les seves conseqüències	28
CONCLUSIONS	31
REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES I FONTS	33
Referències bibliogràfiques.....	33
Fonts	36
ÀPENDIX GRÀFIC	37
Taules	37
Gràfics	52

INTRODUCCIÓ

Encara avui dia, i possiblement ja sigui part integradora de la disciplina, alguns historiadors tendeixen a ressaltar fets, processos i èpoques, no sempre envà, però alguns cops de forma poc objectiva i precisament per remarcar la suposada (o no) importància d'allò que contenen. En aquest sentit, ens hem proposat fer una revalorització d'una època, d'un temps, bastant citat, però sovint poc valorat en la seva magnitud, sobretot a nivell de memòria històrica general¹, i és per això que volem posar-ho de relleu. Estem parlant del segle XIX, d'un segle de grans transformacions a tots els nivells de la vida tant pública com privada; del segle de la consolidació dels estats-nació, de l'arbitri colonial-imperialista a Àsia, Amèrica i Àfrica, de la creació i difusió en massa de les ideologies polítiques dicotòmiques, de l'encunyació i la cristallització del capitalisme com a sistema, de la força que agafaren les lluites pels drets civils, de la invenció de tecnologies i maquinària transformadores, i un llarg etcètera que fa d'aquest segle, tal volta no la base, però sí la cara visible de moltes de les formes de funcionar que en l'actualitat encara es mantenen, i sense elles no podríem entendre la realitat present.

Explicada la importància de l'època que tractarem, cal dir, que el tema –un lapse d'aquella època– que ens ocupa, també posseeix una gran rellevància per se que afecta a tots els segments dels cercles analítics que a nivell territorial poden trobar-se: en el pla nacional, regional, local, i fins i tot podríem dir internacional malgrat no hi entrem tant. Les guerres d'Ultramar (1895-1898), constitueixen un dels episodis més clau per entendre l'esdevenir tant dels anys anteriors com dels posteriors a les guerres, de la Història de l'Estat² Espanyol. Els conflictes bèl·lics, tenen repercussions tant durant la contesa com després d'aquesta, i més si tenim en compte que es tractava d'unes colònies que gairebé constituïen l'esperit vertebrador del nacionalisme espanyol; per tant, la derrota podia suposar un trencament important en pensament col·lectiu. L'enviament d'uns 200.000 homes a lluitar no és un fet aïllat, ni tampoc la mort d'uns 55.000, i la presa de consciència d'alguns grups socials vers el resultat d'aquells conflictes, generà la introducció de noves formes d'entendre la política, la societat, l'economia i la cultura que, tot i ja donar-se d'abans algunes d'elles, ara adquiriran una dimensió més multitudinària, i per tant, amb més possibilitats d'èxit i capacitat de transformació.

---

¹ En referència a la mentalitat i a la consciència històrica de l'opinió pública en el seu conjunt.

² Entès com aquell concepte polític construït, associat al nacionalisme espanyol que neix al segle XIX.

A partir d'aquí, una vegada exposat el context internacional i nacional en el que ens trobem, hem de dir que el nostre treball va enfocat a estudiar la participació dels habitants de Sa Pobla en aquestes guerres i quin impacte tingueren en aquest nucli del Raiguer de Mallorca. A nivell de les Illes Balears, un escenari que no podem deixar passar de llarg, però que en aquell temps les illes constituïen realitats històriques diferents ³, Mallorca era l'illa principal i Sa Pobla pot considerar-se un dels nuclis més destacats, o si més no, un dels que més canvis havia experimentat, però crida l'atenció que això no es veiés reflectit demogràficament en l'enviament de tropes en una situació bèl·lica tan transcendent. Per això, vérem rellevant donar resposta a qüestions que la necessiten. D'aquesta forma, no podem deixar de reivindicar aquests conflictes colonials per a una major comprensió de la nostra història. Les Guerres de Cuba, Puerto Rico i Filipines formen part també d'una motivació personal ja que en el transcurs de la vida, hom es troba amb sorpreses grates, i una d'aquestes fou la troballa de tot un compendi de cartes i documents relatius a un familiar que hi participà, fet que despertà la nostra curiositat per conèixer i comprendre aquella època, aquells successos i les consegüents vivències i les seves conseqüències a tots el nivells.

Pel que fa al temps cronològic que hem decidit analitzar, òbviament ens centrarem en els anys de les guerres (1895-1898), però també hem de matisar que per donar una visió de conjunt i una explicació dels fenòmens, parlarem des de la segona meitat del segle XIX i també dels primers anys del segle XIX per comentar les conseqüències. En l'àmbit espacial funcionarà de la mateixa manera, ja que no sols ens focalitzarem en Sa Pobla, sinó que per obtenir una major consistència i perspectiva, i com s'ha pogut observar anteriorment, farem referència a l'Estat Espanyol; incloent Cuba, Puerto Rico i Filipines, i a Mallorca.

---

³ Antoni Marimon, *Els balears en les guerres de Cuba, Puerto Rico i les Filipines*, Barcelona, Barcanova, 1996, pàg. 14.

Hipòtesi i objectius

Llegint sobre aquestes conteses i específicament en l'àmbit illenc, va cridar l'atenció que Sa Pobra, prenent en consideració que era un poble que havia experimentat modificacions importants i se'l tenia com un nucli dels rellevants dins l'illa, proporcionés un nombre significativament baix de soldats a l'exèrcit colonial respecte altres pobles de la geografia mallorquina. En aquest sentit, i seguint la línia proposada per Antoni Marimon al seu llibre *Els Balears en les guerres de Cuba, Puerto Rico i Filipines* (1996), que alhora és un dels volums de la seva tesi doctoral, sobre la possibilitat de què aquest fenomen fos degut al creixement econòmic de Sa Pobra, ens vam decidir a prendre com a hipòtesi pel nostre treball corroborar si hi havia relació entre el suposat creixement econòmic de la localitat i un manco enviament de soldats a les guerres colonials.

Per fer efectiva aquesta hipòtesi, seran necessaris una sèrie d'objectius que ens permetran respondre a aquesta pregunta general. A grans trets, a banda de definir i explicar un marc en el qual es forgen els successos, s'intentarà abordar si realment fou tan fort aquell creixement econòmic, i també demogràfic, alhora que es farà una revisió exhaustiva de la participació real dels poblers perquè no se'ns escapi el recompte nominal, a més de fer un estudi de l'impacte de les guerres sobre aquell contingent que hi anà.

Fonts i metodologia

Per a la realització del treball principalment s'utilitzaran dos tipus de fonts. D'una banda tenim les de caràcter primari i arxivístic, destacant fonamentalment l'Arxiu Municipal de Sa Pobra (AMSP) i alguna revista local com ara *Vialfàs* o *Sa Plaça*. D'altra, tenim tot un conjunt de fonts bibliogràfiques, bé llibres, bé articles, que van des d'un aspecte més general tant en el pla nacional com illenc; podem citar *Cuba/España España/Cuba. Historia Común* (1995) de Manuel Moreno Fragnals o *Mallorca davant el Centralisme (1868-1910)* (1980) de Bel Peñarrubia i Marquès, cap a un en què agafen més magnitud i importància les més específiques tant sobre les guerres en les Balears com sobre Sa Pobra; no podem deixar d'esmentar l'abans comentat d'Antoni Marimon Riutort o aquest altre, també seu, *La crisi de 1898 a les Illes Balears* (1997), com diferents números de les Jornades d'Estudis Locals de Sa Pobra que, d'entre els seus articles, destaquem l'aproximació feta per Gabriel Gost Pons a *Els soldats poblers a la Guerra de Cuba (1895-1898)* (2013).

Metodològicament, la investigació s'abordarà en la intenció de donar a conèixer un fenomen local, però que l'argumentari i les relacions que hi apareixen no es circumscriuin a una voluntat localista, sinó més bé a proporcionar un cas particular que encaixi dins un tot d'història regional per donar una explicació a les diferents dinàmiques que poguessin succeir sobre les guerres d'Ultramar. A més, en la realització també es faran anàlisis d'història social per entendre conductes o moviments migratoris. Cal esmentar també, que afortunadament tenim una riquesa tant documental com bibliogràfica que es complementa, fet que ens permet una aproximació no sols quantitativa, sinó també qualitativa que ajuda a la consolidació de les respostes.

Finalment, el nostre treball constarà de vuit parts; contant la introducció, les conclusions, l'apèndix; que inclou diferents taules sobre distintes dades entorn a la participació dels poblers, i alguna d'altra, la bibliografia i les fonts. D'aquesta manera, pel que fa al desenvolupament, tindrem un primer estadi en el qual parlarem del marc conjuntural i les relacions entre Espanya i les Colònies, així com dels antecedents a les guerres. Un segon punt, inclourà una part sobre quina era la situació de Mallorca durant el segle XIX, principalment durant la segona meitat. En un tercer, recalcarem i analitzarem la situació de Sa Pobla i quina fou la seva evolució i els seus processos de canvi. Finalment, aquest camí d'estudi acabarà en una anàlisi de la documentació consultada sobre la participació dels poblers en els conflictes colonials, la qual proporciona una informació vital per a la consecució dels nostres objectius; fent un recorregut per temes tant trascendents com ara el reclutament, les formes d'evasió del servei militar, l'enviament de tropes, la mortalitat, la repatriació i etc.

Estat de la qüestió

De forma lògica, quan ens plantejarem dur a terme aquesta labor, haguérem de buscar si existia algun tipus d'estudi relatiu al tema que volem comprovar. Les guerres d'Ultramar, malgrat no ésser una temàtica massa difosa en l'opinió pública general, sí que és a nivell acadèmic allà on s'han realitzat molts treballs seguits d'un gran buidatge de la documentació d'arxius que ha permès multitud d'obres i, per tant, tenir bastanta idea del que foren aquells conflictes. A les Illes Balears, probablement puguem destacar alguns investigadors que han treballat força aquest àmbit com ara Antoni Marimon Riutort; un dels primers en fer un estudi exhaustiu a nivell de tot l'arxipèlag, seguit d'altres com ara Juan José Negreira. A aquests autors, que han publicat majoritàriament a nivell macro, els segueixen altres historiadors interessats en el tema en qüestió, però que han publicat articles més a nivell local, fora llevar

cap mèrit, és més, aportant sovint noves dades. Podríem destacar els exemples de Manacor (per Sebastià Sansó Barceló), Sóller (per Antoni Quetglas Cifre) o Sa Pobla (Gabriel Gost Pons). Així mateix, aquests tipus d'articles, molts d'ells provinents de les Jornades d'Estudis Locals, aporten més una informació descriptiva que no tant analítica; de totes formes però, no els hi llevem ni molt manco la labor feta.

Hi hauria un altra element que hauríem de sumar-li que són tant les revistes i diaris d'època o també les entrevistes fetes dins revistes posteriors en les quals apareixen alguns protagonistes supervivents. En el nostre cas, no tenim revistes coetànies, però si que disposem d'una entrevista feta a la revista *Vialfàs* de l'any 1957 que li feren a un dels únics que encara hi quedaven vius a Sa Pobla.

D'aquesta forma, som conscients que a grans trets, s'ha estudiat una mica el fenomen de les guerres colonials a Sa Pobla, principalment per Antoni Marimon i Gabriel Gost, però creiem de forma clara que hi fa falta un estudi més analític per comprendre el fet en el seu conjunt, tant a nivell local com en un sentit més ampli que s'enquadri en la resposta que donà Mallorca davant les guerres. Alhora que també observem que és necessari donar una explicació a la pregunta que abans ens hem formulat sobre si hi ha algun tipus de relació entre el baix nombre de persones que hi partiren amb un possible creixement econòmic, vinculat a l'agricultura, de la vila de Sa Pobla a finals del segle XIX.

MARC CONJUNTURAL. ESPANYA I LES COLÒNIES

Per poder entendre en quin context es donaren les guerres d'Ultramar, és precís fer una aproximació a com foren els anys anteriors i així comprendre les dinàmiques que posteriorment esdevindrien en aquests conflictes. A l'hora d'apropar-nos comentarem la situació i les relacions entre Espanya i els territoris ultramarins al llarg del segle XIX, fent especial recalcamet en els anys pròxims a la contesa.

Així, després de la desfeta de les guerres d'Independència Americanes (1810-1825) en què Espanya perdé gairebé la totalitat del seu imperi colonial, s'entra dins un període polític i socialment convuls i inestable, en un marc mundial allà on les principals potències europees enllestien de valent el seu programa colonialista i imperialista arreu del globus terrestre; destaquem la intervenció de França sobre Algèria el 1830, la Índia pels anglesos en els anys quaranta i molts altres casos, tots ells propers a Espanya però, mentre aquesta perdia molta

força a nivell hegemònic, els altres l'adquiriren substancialment ⁴. Aquesta realitat, era ben present en la plana política i militar espanyola, a la qual li hem d'afegir una progressiva conscienciació del sector cultural i intel·lectual, descontent amb les accions dels governs i amb una especial preocupació pel futur del que ja s'estava definint com a "nació" ⁵.

A aquesta problemàtica, se li ha de sumar els greus problemes interns que caracteritzaren aquella Espanya. Posteriorment a la guerra d'Independència o del Francès (1808-1814) i sobretot en el regnat d'Isabel II (1833-1868), s'intentà definir un estat basat en el liberalisme, la centralització; política, administrativa i cultural, i un fort militarisme present a tots els àmbits de la vida pública. Així, entre 1833 i 1875, hi hagué tres regnats amb diferents regències, una i la primera República Espanyola i una quantitat enorme de governs de poca durada i de distint signe ideològic, a més de tota una cursa de pronunciaments militars, fent d'Espanya un escenari de gran volatilitat no sols política, sinó també econòmica i social que intentà trobar la seva estabilitat en el règim que es perfilaria el 1875.

Per mitjà d'un nou pronunciament militar, Alfons XII fou designat rei de la nova monarquia espanyola, i amb ell i entorn d'ell, Antonio Cánovas del Castillo definiria i marcaria el rumb i la ideologia política del que s'anomena la Restauració Borbònica (1875-1923). En el seu ideari, amb aquella pretesa estabilitat i amb l'intenció de sufocar la gran força que anaven adquirint els moviments populars i obrers i les idees revolucionàries, trobem diferents postulats com ara: acabar amb la dissidència carlina (1872-1876), la centralització i la unió de la pàtria entorn al nacionalisme castellanoespanyol; front els nacionalismes perifèrics català i basc, implantació d'un sòlid sistema educatiu i de valors patris; si més no però, deficient, etc. A aquestes idees, els hi hem d'afegir la ideació d'un bipartidisme que es recolzés en l'anomenat "turnisme" ⁶ i sobre un sistema caciquil que l'estabilitzés. Els dos gran partits serien el Partit Conservador (Cánovas) i el Partit Liberal (Práxedes Mateo Sagasta) ⁷. Una altra idea fonamental fou la reducció de la influència dels militars en els afers públics, tot i que no tingué molt d'èxit a la llarga ⁸.

Malgrat els aparents intents de transformació suscitats des del poder, la displicència i la inacció polítiques front els problemes estructurals d'envergadura que travessava l'estat en el

---

⁴ José Calvo, *El desastre del 98*, Barcelona, Plaza Janés, 1997, pàg. 10-15.

⁵ Antoni Marimon, *La crisi de 1898*, Barcelona, Ariel, 1998, pàg. 14-18.

⁶ Alternança pactada en el govern.

⁷ Maria G. Rubí, «Escalaños, votos e irregularidades. Los caprichos de la política en la Cataluña de la Restauración (1875-1923)», *Hispania Nova: Revista de historia contemporánea*, 2007, n° 7, pàg. 2-6.

⁸ Vegeu *op. cit.* nota 5, pàg. 21.

seu conjunt, feren envà molts dels desitjos d'aquells que havia dissenyat el sistema de la Restauració. L'estructura i la política agrària, la deficient industrialització, el naixement de nacionalismes perifèrics, el deute públic i, sens dubte, la qüestió colonial; no resulta estrany que arribessin el seu zenit en la desastrosa crisi del 98⁹. És més, un país que vivia de les seves nostàlgies passades, dipositades ara en forma d'esperança sobre les colònies, menyspreant els problemes reals que hi havia, no ve de nou que aquelles derrotes suposessin una vertadera crisi.

Vist el panorama general en el qual el país estava immers, les últimes tres colònies que quedaven; Cuba, Puerto Rico i Filipines, com ja hem comentat, foren els darrers vestigis d'una arrogant i ineficaç Espanya que presumia d'honor imperial quan no sabia que el seu vell i endarrerit pensament li causaria la independència d'aquells territoris ultramarins. Cuba, era la principal illa del Carib i alhora era la colònia més preuada per la metròpoli d'ençà les independències continentals de principis del segle XIX. La seva riquesa natural, sobretot en productes tropicals com ara el sucre, el cafè o el tabac, havia propiciat que amb el temps s'anés constituint tot un mercat comercial, en un principi interdependent, en el qual es veien beneficiats aquells que tenien el poder tant a la península com a l'illa. Un fet a destacar, és que després de què no triomfés cap aixecament emancipador a Cuba, per mor de la por dels rics hisendats a una possible revolta dels esclaus, l'Antic Règim que havia triomfat a Espanya amb Ferran VII, també ho havia fet a l'Antilla Major¹⁰. La denominada "sacarocràcia"¹¹ convergia en connivència amb les polítiques absolutistes, cosa que va permetre mantenir uns equilibris comercials i polítics amb la metròpoli, és a dir, conservar una certa autonomia sempre baix la supeditació del poder central.

Aquesta harmonia, s'aniria disgregant a mesura que a Espanya anaven triomfant les postures del liberalisme polític (la colònia ha d'estar al servei de la metròpoli) front el liberalisme crioll cubà (l'illa com a salvaguarda del paper en el comerç internacional, però guardant-se l'explotació econòmica de Cuba)¹², a més de reservar i adquirir un major poder polític i econòmic aquells comerciants espanyols que rivalitzaven amb la plantocràcia criolla. Aquests successos, seguits de les contradiccions d'una política ambigua front a les demandes dels criolls

---

⁹ Miguel Romero, «La España de los caciques. La restauración borbónica (del Sexenio Democrático a la crisis de 1917)», *Entre la Guerra Carlista y la Restauración: Cuenca en el último tercio del siglo XIX*, Cuenca, Diputación Provincial de Cuenca, 2016, pàg. 151-153.

¹⁰ Manuel Moreno, *Cuba/España, España/Cuba. Historia común*, Barcelona, Crítica, 1995, pàg. 157-169.

¹¹ Denominada així per la importància del sucre com a producte dins el seu estatus. *Ibid.*, pàg. 190.

¹² *Ibid.*, pàg. 191.

cubans, provocaren que si els anys 60 del segle XIX¹³ fossin el cim del creixement econòmic de l'illa, els anys posteriors es convertiren en temps convulsos per mor de les dinàmiques canviants del mercat, a més de la presència i actuació dels Estats Units com a forma de pressió, i un cos funcional espanyol, gairebé omnímode, que no deixava governar als criolls, feren esclatar el 1868 el primer greu conflicte independentista cubà que s'allargaria fins el 1878, que és el què es coneix com a Guerra dels Deu Anys ¹⁴.

Malgrat la llarga durada de la contesa, l'aixecament fou un fracàs ja que no aconseguí aglomerar a la heterogènia societat cubana entorn a un mateix discurs i la Pau de Zanjón (1878) va certificar la derrota. Així mateix, les represàlies no foren desmesurades, conscients d'allò que podien suposar, ni tampoc les mesures proposades foren reals i efectives com per paliar el greu problema polític que existia. Hem de destacar que s'abolí l'esclavatge entorn el 1878, fet que anava en contra dels interessos de l'aristocràcia criolla. Políticament, tot gairebé seguí igual, malgrat que es conformà el Partit Autonomista Cubà (1879), però per exemple el 1889 arrel de la llei electoral vigent i la manipulació, els autonomistes sols tenien 3 diputats dins la Diputació de l'Havana front el 17 de la Unió Constitucional (1878) de tendència metropolitana¹⁵.

D'aquesta forma, ja en els vuitcentistes 90s, les fortes traves aranzelàries que imposaven els Estats Units ¹⁶, que provocaren contextos de crisi comercial, afegit al fracàs de fórmules polítiques per resoldre la tensió com ara les reformes del ministre d'Ultramar mallorquí Antoni Maura (1853-1925) el 1893 o la denominada fórmula Abárzuza (1895), donaren ales a que els discursos que es difonien des dels Estats Units per mitjà de José Martí (1853-1895) arressin en la consciència de grans segments de la població cubana i el 24 de febrer de 1895 amb el *Grito de Baire*, s'aixecaren en armes i no cessarien fins a l'armistici de l'agost de 1898, una vegada els Estats Units entraren en la contesa.¹⁷

Pel que fa a Puerto Rico i les Filipines, malgrat no tenir la importància que posseïa Cuba, també formen part d'aquest ventall colonial. L'antilla menor, l'antiga Borinquén, va patir un important creixement econòmic entre 1825 i 1840 gràcies al comerç del sucre, però tampoc podem deixar passar els grans latifundis cafeters, malgrat que amb el temps seran poc rendibles.

---

¹³ El 1861 hi havia 1.365 "ingenios" i 949 màquines de vapor. Vegeu Antoni Marimon, *Les repercussions de les guerres de Cuba i de les Filipines a les Illes Balears*, Palma, Universitat de les Illes Balears, 1993, pàg. 246.

¹⁴ *Ibid.* nota 13, pàg. 249-252.

¹⁵ Vegeu *op. cit.* nota 5, pàg. 30-35.

¹⁶ La Llei McKinley (1890) penava l'entrada del sucre refinat i del tabac. Vegeu *op. cit.* nota 10, pàg. 269-273.

¹⁷ Rafael Tarragó, «La guerra de 1895 en Cuba y sus consecuencias», *ARBOR Ciencia, Pensamiento y Cultura*, 2009, 735, pàg. 215-219. També vegeu *op. cit.* nota 5, pàg. 38-40.

Hem de convenir que el 1873 s'abolí l'esclavatge, perjudicant encara més als rics hisendats. El cas de Puerto Rico, és semblant al de Cuba, però a petita escala i sovint, supeditat o eclipsat per aquesta. No participà dels aixecaments independentistes del continent, va aparèixer una corrent annexionista als Estats Units, els governadors tenien una força aclaparadora i en canvi els rics aristòcrates, es veien exclosos de la participació política en la metròpoli. La Junta d'Informació (1866-1867) no serví per encarrilar cap reforma, cosa que afavorí els grups independentistes que ja s'anaven perfilant socialment; destaca Ramon Emeterio Betances (1827-1898)¹⁸.

En aquest sentit, si que trobem diferències substancials respecte Cuba en quant a les reformes polítiques. Mentre a Cuba es lliurava la Guerra dels Deu Anys, entre 1869 i 1873 es dugueren a terme tota una sèrie de reformes que equipararen Puerto Rico gairebé com a un altra província espanyola; fins i tot aconseguien representació en el Parlament de Madrid. Així mateix, els independentistes les trobaren insuficients i, amb el pas del temps, les desavinences polítiques continuaren i les reformes de Maura no serviren per acomplir les demandes. Curiosament, el 1895 no hi hagué cap aixecament massiu, tot i que molta volatilitat política, i quan es va constituir el primer govern autònom de Puerto Rico, els Estats Units desembarcaren a l'illa i l'ocuparen amb l'ajuda d'alguns rics criolls, entre ells molts balears. Finalment, amb la Pau de París (desembre de 1898) Espanya va haver de cedir Puerto Rico als Estats Units d'Amèrica¹⁹.

Les illes Filipines, en el seu conjunt, formen un arxipèlag enorme i d'una gran diversitat ètnica. En aquesta colònia, considerada des de feia temps de segon ordre a causa de la seva llunyania i composició de la població, els espanyols mai arribaren a ser majoritaris malgrat fossin els qui controlaven l'alta administració, i per això sempre fou la gran oblidada, obviant el gran potencial que tenia²⁰. Un altre grup que també era minoritari però que posseïen molta extensió de terra, eren els ordes religiosos, sent els més nombrosos els agustins. D'aquesta forma, a moltes illes, l'espanyolisme que s'intentà difondre anava estretament vinculat al catolicisme que s'havia estès. D'aquesta forma, la vida política, però també la social i econòmica funcionava a partir d'intermediaris, els quals no eren altres que els governants locals, també anomenats "cabezas de barangay" o "principales"²¹.

---

¹⁸ Vegeu *op. cit.* nota 13, pàg. 310-323.

¹⁹ *Loc. cit.* També vegeu *op. cit.* nota 5, pàg. 50-52.

²⁰ Juan J. Negreira, *Baleares en la guerra de Filipinas (1896-1898)*, Palma, Lleonard Muntaner Editor, 2006, pàg. 28-32.

²¹ Vegeu *op. cit.* nota 13, pàg. 323-357.

Econòmicament, com és lògic, les relacions entre la metròpoli i les illes eren desiguals. Així mateix, les exportacions a la colònia suposaven el 18% de totes les de l'estat espanyol ²². Entre d'altres qüestions, hi influeix el fet que el 1837, Manila fou declarat port franc. Tanmateix, el fluxe migratori no va tenir un impacte ni molt manco igual de gran que a les illes caribenyes, fet que és crucial a l'hora de crear vincles tant familiars com comercials. Però, l'apertura del canal de Suez (1869), facilità les travessies que a partir d'aquest moment s'incrementaren, i com veurem, seran aprofitades, juntament amb altres, pels industrials i comerciants mallorquins ²³.

A mesura que anà passant el temps, alguns grups d'intel·lectuals, entre d'altres, preocupats per la situació d'exclusió i de marginació per part de la metròpoli, com ara José Rizal (1861-1896), fundaren la Lliga Filipina (1892) de caràcter més bé reformista i pacifista. Aquesta situació, també propiciada per la fermesa de les polítiques de governadors generals com ara el mallorquí Valerià Weyler (1838-1930) o per la dificultat de les reformes de l'altre mallorquí, ministre d'Ultramar, Antoni Maura, conduí a que l'agost de 1896 Andrés Bonifacio (1863-1897) i els seus seguidors independentistes tagals iniciessin una insurrecció que ocupà la capital: Manila²⁴. La guerra fou bastant dura, sobretot contra la població civil, però els tagals es feren amb un altre important nucli com era Cavite. Això, sumat als pocs reforços que enviaren des d'Espanya i, principalment, a la intervenció dels Estats Units ²⁵ gairebé com a força rapinyadora del seu incipient imperialisme, feren que el conflicte es decantés cap els nord-americans que, més armats i més predisposats, sufocaren als filipins i als espanyols i, amb la Pau de París, reberen les Filipines i l'illa de Guam.

LA MALLORCA DEL SEGLE XIX I ELS SEUS CONTACTES AMB ELS TERRITORIS D'ULTRAMAR

Com hem pogut observar en l'evolució de l'Espanya vuitcentista i els seus intents centralitzadors, en el nostre cas, Mallorca entrà dins aquesta espiral, tot i no combregar sempre amb les preteses ideacions fetes des de Madrid pel fet d'ésser una illa i per tenir una història i una cultura diferents. En aquest apartat, ens centrem més amb els aspectes que caracteritzen a

---

²² Vegeu *op. cit.* nota 13, pàg. 329.

²³ *Ibid.*, pàg. 325-330.

²⁴ Vegeu *op. cit.* nota 5, pàg. 60-63.

²⁵ La primera presa de contacte en clau bèl·lica entre els Estats Units i Espanya fou dia 1 de maig de 1898 a la badia de Cavite.

la Mallorca del XIX des d'un punt de vista socio-econòmic, inclús cultural, i com aquestes dinàmiques es conjugaven amb les relacions que existien amb les colònies.

L'estructura del poder, no canvià massa en aquest segle, amb una església i una noblesa molt poderoses i una burgesia comerciant bastant minsa però que anava en augment i es feia notar. Tanmateix, sí que destaca la nova configuració administrativa i territorial de les diputacions i una aposta pel liberalisme i el constitucionalisme, malgrat a la pràctica moltes qüestions s'esvaeixin en pro d'una corrupció endèmica. L'economia mallorquina, corresponia al típic cas de l'antic règim en la qual predominava el sector agrari, molt d'ell de subsistència i de secà; cereals, vinya i olivera, llevat d'alguns productes aprofitats per a l'exportació com ara l'oli, el vi o l'aiguardent ²⁶.

Pel que fa a la distribució de la propietat rural i a la seva estructura, predominava el latifundisme, però ja des començat el segle XIX hi comença ha haver-hi una atomització del camp entre altres coses per a l'obtenció de diners o per factors polítics com ara les desamortitzacions de Madoz (1855), que afectaren particularment a pobles com Sa Pobla o Lluçmajor. Aquesta situació, encara provocarà més inseguretats dins el camp de l'activitat econòmica a causa dels baixos salaris o l'atur. D'aquesta forma, trobem una gran majoria de jornalers i petits propietaris repartits per la geografia illenca, estancats en una vida totalment precària i amb poques perspectives de canvi ²⁷. Per intentar comprendre la vida quotidiana de la majoria de la població mallorquina, Miquel Payeras, en el seu llibre ²⁸, recull de forma fascinant i il·lustrativa tota una sèrie de fonts que parlen d'aquells que ell anomena "miserables" a partir d'àmbits com ara la nefasta salut associada a les insalubritats de l'ambient, la mala alimentació ²⁹, la violència existent i molts altres indicadors que demostren una societat totalment classista, discriminadora, endarrerida i inculta.

Els camps de la indústria, el comerç o la pròpia demografia, en el segle XIX estan íntimament relacionats amb les colònies. El comerç colonial, serà una vàlvula cap a una modesta modernització d'algunes estructures econòmiques i alhora una via per alleugerir l'impacte de les crisis en forma d'emigració. El comerç mallorquí transoceànic amb certa petjada començà a partir de la Guerra del Francès amb una importància dels productes com ara el vi o

---

²⁶ Bel Peñarubia, *Mallorca davant el centralisme (1868-1910)*, Barcelona, Curial, 1980, pàg. 9-18.

²⁷ Pere Fullana, *Mallorca durant el segle XIX: (1808-1868)*, Palma, Documenta Balear, 1996, pàg. 20-50.

²⁸ *Miserables i distingits. La vida quotidiana a Balears durant la Guerra de Cuba, 1895-1898*, Palma, Lleonard Muntaner Editor, 2017.

²⁹ Segons dades del 1896, cada persona tan sols menjava de mitjana diària 37,1 grams de carn i 19,5 de peix. Vegeu *Ibid.*, pàg 34-35.

l'aiguarent que no experimentaren gaires variacions durant les Guerres d'Independència a causa que els principals destins eren Cuba i Puerto Rico. Després d'un període de baixes relacions, en el decenni dels trenta, trobem de nou un gran impuls per mor d'un fet de significativa importància com fou l'auge de la marina de vela mallorquina que principalment exportava productes agraris i s'importaven els típics productes colonials com ara sucre, cafè, cacau, tabac i altres ³⁰; per exemple, el 1857 uns 44 vaixells sortiren de Palma cap a Amèrica ³¹. Aquesta participació i certa importància dels comerciants i vaixells mallorquins, tindrà el seu declivi a partir dels impactes de la Guerra dels Deu Anys i la forta competència nord-americana que causaren un important gir en la tendència comercial dels insulars. Si fins el moment s'exportaven productes relacionats amb el camp embarcats en naus fetes a Mallorca, a partir de 1870 les principals exportacions serien de productes manufacturats com ara tèxtils i sabates cap a Cuba, Puerto Rico, i en menor mesura les Filipines ³², en el marc d'una legislació proteccionista espanyola amb vapors de grans companyies navilières foranes (de Barcelona principalment) ³³.

De totes formes, s'atén a una adaptabilitat per part d'aquests comerciants que, conscients de la major competència en els mercats, era precis unir-se i és per això que naixeran nombroses societats mercantils; el Crèdit Balear (1871), l'Assegurança Marítima, la Companyia Industrial i Mercantil de Mallorca (1880) o l'Empresa Marítima a Vapor en són un exemple ³⁴. Així, a principis del vuitanta les exportacions cap a les colònies rondaven el 30%, sempre tenint present aquest comerç indirecte i ja no tant des del port de Palma. En aquest context, també trobem una connexió financera entre les Balears i les Antilles a partir del Banco Hispano Colonial de Barcelona (1876) que, d'entre els seus accionistes hi figura el Banc de Crèdit Balear ³⁵.

Pocs anys més tard, el 1883, una crisi provocada per la saturació dels mercats, provoca de rebot una crisi important en la indústria del calçat fet que afectarà molt a les exportacions colonials, sobretot a Puerto Rico, allà on hi hem d'agregar el problema monetari que hi havia amb la moneda mexicana que imperava en les transaccions. El 1891, en plena fil·loxera a Mallorca, una altra por s'apoderava dels interessos del mallorquins comerciants de sabates per

---

³⁰ Vegeu *op. cit.* nota 13, pàg. 413-418.

³¹ *Ibid.*, pàg. 414.

³² Pareix ésser, tot i que de forma indirecte, durant els anys de les guerres d'Ultramar els sectors del calçat reclamaven la retenció de les illes, ja que les consideraven un mercat beneficiós i en auge.

³³ Antoni Marimon, *La crisi de 1898 a les Illes Balears*, Palma, El Tall, 1997, pàg. 29-35.

³⁴ Vegeu *op. cit.* nota 26, pàg. 12-22.

³⁵ Vegeu *op. cit.* nota 13, pàg. 420-430.

l'imminent tractat entre els Estats Units i Espanya, que va materialitzar-se amb la desprotecció de les exportacions del calçat a Cuba i pel que fa als nord-americans se'ls hi rebaixava l'aranzel un 25% ³⁶. Amb aquest còmput, arribem els anys de les guerres i sembla ésser que les relacions comercials no es ressentiren massa, sobretot pel que fa a la indústria de sabates, moltes d'elles per proveir a l'exèrcit colonial.

Paral·lelament als esdeveniments comercials i mercantils, la situació vital de la societat mallorquina anava al compàs d'aquelles crisis dels mercats o, també, sanitàries; recordem el brot de còlera el 1865 que es pensava que venia de Filipines. Les causes de l'emigració, poden ésser diverses i ressaltem l'atur, els baixos salaris, el caciquisme, el creixement demogràfic, l'obligatorietat del servei militar o les pròpies crisis com la de la fil·loxera o les de les males collites dels anys 1867-1868 i 1869. Així, el període de més activitat migratòria segons la historiografia és el comprès entre 1880 i 1930³⁷. Són reveladores les dades que aporta Bel Peñarribia ³⁸ a propòsit d'unes estadístiques de Bartomeu Barceló (1965) en les quals entre 1887 i 1897 la població no augmenta, sinó que decreix; passa de 249.008 a 244.322.

L'emigració cap a les Antilles, ja que a les illes Filipines el principal gruix migratori tan sols el conformaven els funcionaris de l'administració i alguns religiosos, solia tenir un caràcter més durador i inclús definitiu que no pas aquells moviments de cap a França o l'Alger. Tampoc s'ha d'oblidar la importància dels vincles comercials com a vector de consolidació de xarxes migratòries³⁹. Algunes evidències del caràcter massiu de l'emigració a Cuba i a Puerto Rico és la creació el 1885 de la Societat Balear de Beneficència que serviria com a associació per donar-se socors mutus, sent de les primeres juntament amb les ja existents catalana i la canària ⁴⁰.

Les tendències i el perfil dels emigrants a les Antilles era molt semblant entre sí, destacant que la majoria eren homes fadrins dedicats o bé a l'agricultura o bé al comerç. Dins aquest darrer cup, tindran una presència molt notòria els emigrants de Sóller, principalment botiguers i homes de negoci, sent propietaris de bastants lots de terra porto-riquenya, a més d'ésser

---

³⁶ *Ibid.*, pàg. 424.

³⁷ Sebastià Serra, «L'emigració de les Illes Balears a Amèrica», en *Congrés internacional d'estudis històrics. Les Illes Balears i Amèrica*, Palma, Institut d'estudis balearics, 1992, pàg. 11-20. Vegeu també Elisabeth Ripoll i Sebastià Serra, «Relacions migratòries Illes Balears/Amèrica en el temps present», en *Cataluña e Iberoamérica. Investigaciones recientes y nuevos enfoques*, Barcelona, ACAL, 2017, pàg. 199-201.

³⁸ Vegeu *op. cit.* nota 26, pàg. 23. Vegeu Taula I a l'Apèndix d'aquest treball.

³⁹ Benet Albertí, *Els moviments migratoris a la Mallorca contemporània (1877-1920)*, Palma, Universitat de les Illes Balears, 2017, pàg. 379-417.

⁴⁰ Vegeu *op. cit.* nota 13, pàg. 440.

presents en la capital: San Juan⁴¹. El 1885-89 hi havia 101 emigrants balears a Puerto Rico, és a dir, el 6,3% dels espanyols metropolitans a l'illa ⁴². Igual que amb les relacions comercials, quan esclataren les guerres d'Ultramar, el flux migratori es ressentí una mica però no prou com per tallar una tendència que no feria més que anar en augment a partir del final de la contesa. Així, entre gener de 1895 i el març de 1898 emigraren des de Palma 331 illencs cap a les colònies ⁴³, i no ho oblidem, en mig d'una guerra total ⁴⁴.

D'aquesta forma, s'ha de tenir present que la majoria de la població de la Mallorca del segle XIX, i sobretot aquella dels darrers decennis, havia de conèixer amb unes condicions de vida molt precàries i completament sotmesa a l'arbitri de les successives crisis que molt sovint no deixaven altra solució que emigrar en la recerca d'una vida millor. Mallorca, no era un lloc pròsper, és més, treballaves molt i els sous sovint no permetien ni comprar pa en segons quines èpoques, és per això que hi havia anys que el nombre de pobres augmentava en les Cuines Econòmiques ⁴⁵ o a la presó ⁴⁶. I el més important: les perspectives i la visió de futur, factors psicològics clau per a la supervivència humana, no deixaven gaire marge a l'esperança. Tan sols serien l'exportació i el treball i desenvolupament industrial, i algunes tímides reformes agràries, els que permetrien posar cert èmfasi en un canvi de dinàmica.

SA POBLA: CREIXEMENT O ESTANCAMENT?

Un dels objectius que ens hem proposat, és intentar conèixer si a sa Pobra existí un creixement econòmic suficientment potent com per influir en l'enviament de tropes a Ultramar de soldats poblers. Per poder comprendre millor perquè historiogràficament es té aquesta impressió, cal fer una anàlisi de quina fou l'evolució econòmica, social i demogràfica de sa Pobra al llarg del XIX i quin fou l'impacte sobre la localitat.

En primera instància, hem de fer un menció al medi ja que pot ser d'ajuda a l'hora d'entendre la importància de l'agricultura en aquest poble. L'antiga sa Pobra d'Uialfàs, situada en el nord-est de l'illa, escenari de la batalla de Son Sabater o de Son Fornari durant La Germania (1522), es troba assentada a sobre d'una terra rica d'al·luvió, fet que permet una gran feracitat del

---

⁴¹ Antoni Quetglas, «Una emigració forçada. La participació dels sollerics a la Guerres de Cuba, Puerto Rico i Filipines 1895-1898 i els seus efectes a Sóller», *I Jornades d'Estudis Locals a Sóller: Societat, Geografia, Medi Ambient i Territori, Història, Patrimoni i Art i Cultura Popular*, Ajuntament de Sóller, 2007, pàg. 177-180.

⁴² Vegeu *op. cit.* nota 13, pàg. 454.

⁴³ *Ibid.*, pàg. 444.

⁴⁴ És a dir, que els conflictes no sols afectaven als soldats, sinó també als civils.

⁴⁵ Menjadors de caritat.

⁴⁶ Al cap i a la fi el menjar de la presó i els de les Cuines era el mateix. Vegeu *op. cit.* nota 28, pàg. 69.

terreny ⁴⁷. A més, juntament amb els pobles limítrofs de Muro i Alcúdia, presenta la particularitat de l'Albufera o terres marjaleres que, com veurem, suposarà un element imprescindible per copsar la magnitud del canvi que experimentarà la localitat en la segona meitat del segle XIX.

Els inicis de segle foren feixucs per a una població que mantenia una agricultura tradicional basada en el cultiu de secà (cereals, vinya, lli i cànem) que, a sobre, veien com els impostos anaven en augment, en detriment de la baixa riquesa que tenien. Així mateix, gràcies a un cert desenvolupament de la indústria tèxtil mallorquina, les fibres vegetals eren bastant valorades i el cànem de l'Albufera poblera constituïa les $\frac{3}{4}$ de la producció de Mallorca ⁴⁸. Podem destacar també, que el 1822 l'Ajuntament repartí terres comunals entre els treballadors del camp no propietaris i les viudes amb fills majors de 12 anys ⁴⁹. Aquest fet no es gens menyspreable ja que aquesta incipient nova estructuració de la propietat agrària tindrà un pes important en el futur de sa Pobla; així és que (malgrat no sabem a quin any fa referència) el 73% dels propietaris eren poblers ⁵⁰; dada de molta significació a l'hora d'entendre la idiosincràcia poblera. Tanmateix, el 27% (1507 ha) de tot el municipi el constituïen les 10 principals finques rústiques, de les quals cinc eren de propietaris de Palma, un de Muro, un de Campanet i els tres restants de sa Pobla ⁵¹.

A mesura que anaren passant els anys, i en un context en què Mallorca començava a entrar dins les dinàmiques capitalistes, alhora que el corsarisme s'havia acabat i el comerç amb Amèrica proporcionava pròsperes expectatives, a sa Pobla, un nucli amb total preponderància cap a la forma de vida agrària, començaren a substituir lentament els vells conreus per altres, ara destinats a encaixar en els mercats exteriors; com ara les ametlles, la figuera, la patata o la vinya. Paral·lelament a aquest fenomen, se'n donà un altra que foren les desamortitzacions de les finques rústiques a partir de la Llei Madoz (1855). Aquestes iniciatives, promogudes des de l'Estat pretenien aconseguir ingressos per la hisenda pública i, d'alguna forma, mirar de capitalitzar la terra per mitjà de pública subhasta ⁵². Curiosament, sa Pobla fou el segon poble de Mallorca més afectat per aquest decret després de Lluçmajor amb 298,62 hectàrees, que

---

⁴⁷ Rafel Ballester, *Primers estudis sobre l'estructura socioeconòmica de sa Pobla a principi de l'època contemporània*, Palma, Universitat de les Illes Balears, 2006, pàg. 15-19.

⁴⁸ Gabriel Gost, «L'agricultura de sa Pobla durant el s. XIX i inicis del s. XX: el pas d'una agricultura de subsistència a una de capitalista», en *V Jornades d'Estudis Locals. Sa Pobla*, Ajuntament de sa Pobla, 2017, pàg. 210.

⁴⁹ *Ibid.*, pàg. 211. Vegeu també *op. cit.* nota 47, pàg. 24.

⁵⁰ Martí Canyelles *et al.*, *Sa Pobla. La gent, el medi, la història*, sa Pobla, Ajuntament de sa Pobla, 2003, pàg. 73.

⁵¹ Vegeu *op. cit.* nota 48, pàg. 215. Taula II de l'Apèndix d'aquest treball.

⁵² Pere A. Mateu, «Segle XIX. La desamortització de finques rústiques a sa Pobla», *VI Jornades d'Estudis Locals. Sa Pobla*, Ajuntament de sa Pobla, 2020, pàg. 168-169.

corresponen a 8 finques i de les quals sortiren 80 sorts, front els tan sols 53 de Lluçmajor ⁵³. La situació es perllongà entre 1856 i 1868. Els doblers resultants de les subhastes es repartia de la següent manera: el 20% íntegra per l'Estat i el 80% restant se'l quedava també la Hisenda, però l'anaven retornant a l'Ajuntament en forma de títols o làmines intransferibles de deute públic amb un interès del 3% anual que es pagava trimestralment ⁵⁴, sempre que hi hagués disposició en la caixa; sovint, els retards creaven problemàtiques en els pressupostos de l'Ajuntament, fet que podia generar crisis institucionals com la de 1890-1891⁵⁵. La presència d'aquests ingressos s'ha pogut seqüenciar fins el primer decenni del segle XX ⁵⁶.

Aquesta fragmentació de la propietat rústica, juntament amb l'abans comentada diversificació incipient dels conreus, provocarà un gir en la tendència tradicional i trobarem un augment de petits i mitjans propietaris de sorts de terra que aniran adaptant-se a les exigències del mercat. Tot i així, la vertadera “revolució agrària” i, en si, estructural de sa Pobla arribarà amb la dessecació de l'Albufera (1863) i amb la construcció de la línia de ferrocarril el 1878.

El 1860 hi havia 3253 ha cultivades en el municipi pobler, de les quals 2396 corresponien a cultiu de secà, és a dir, el 73,66%, front el 26,34% de les 857 ha del cultiu de regadiu ⁵⁷. La situació, en poc temps, donarà un gir important en l'essència de la seva estructura. D'una banda, hem de ressaltar l'eufòria cultivadora de vinya que provocà la plaga de fil·loxera a principis dels anys 60 a França que, sens dubte, repercutí en un auge d'aquest cultiu a molts indrets de Mallorca com ara Porreres, Felanitx o la mateixa sa Pobla, tot i que en un grau manco determinant; fet que serà de molta significació ja que quan aquesta plaga arribi a l'illa el 1891, lògicament el seu impacte anirà en relació a la extensió de vinya que s'hagués conreat ⁵⁸. Per veure l'evolució d'una forma simple del cultiu de la vinya, basta la contundència de tres dades d'anys diferents: el 1818 hi havia una extensió de 83 ha, el 1860 n'hi havia 142 i el 1891 gairebé arribava a les 800 ha.⁵⁹ Això també es tradueix en què hi arribà ha haver-hi 23 cellers en actiu en tot el terme municipal.

D'altra, per ventura estem parlant d'un dels fenòmens més importants per entendre la història recent de sa Pobla. La dessecació de l'Albufera el 1863. Aquelles terres pantanoses i

---

⁵³ *Ibid.*, pàg. 171. Vegeu Taula III de l'Apèndix d'aquest treball.

⁵⁴ *Ibid.*, pàg. 180-181.

⁵⁵ *Ibid.*, pàg. 186-188.

⁵⁶ *Ibid.*, pàg. 184. Vegeu Gràfic I de l'Apèndix d'aquest treball.

⁵⁷ Vegeu *op. cit.* nota 48, pàg. 214.

⁵⁸ Pere A. Mateu, «El cultiu de les vinyes a sa Pobla (segle XIX)», *V Jornades d'Estudis Locals. Sa Pobla*, Ajuntament de sa Pobla, 2017, pàg. 113-115.

⁵⁹ *Ibid.*, pàg. 119. Vegeu Gràfic II de l'Apèndix d'aquest treball.

insalubres, havien estat molt de temps l'escenari del cultiu de cànem i, més posteriorment, de l'arròs. Però també era l'hàbitat d'uns moscards que eren els portadors d'allò que se'n coneixia com a paludisme i avui dia com a malària; a més d'altres malalties com ara el tifus. Aquest ecosistema sumat a la inviabilitat dels cultius tradicionals en aquestes terres, propiciava que gairebé l'ús que se'n fes fos per a la pesca i els productes abans esmentats. Amb l'avanç però en les noves tècniques i tecnologies destinades a l'agricultura capitalista, varen començar els intents de dessecació de parts d'albufera com ara els del prat de Sant Jordi. Així el 1851 es declarà d'utilitat pública la dessecació de les anomenades terres marjaleres.

Després de varis intents, el 1863 a la companyia anglesa *New Majorica Land Company* o popularment coneguda com a *s'Empresa* de John Latrobe Bateman i William Hope li concediren l'explotació per poder realitzar aquesta tasca i, després d'alguns anys de feina molt dura per a molts de treballadors poblers que amb eines rudimentàries i a partir de la creació de tota una xarxa de canals, síquies i tres bombes hidràuliques, aconseguiren dessecar 2000 ha (de les 2136) de les quals tan sols 400 foren aprofitades per a l'agricultura degut a la salinització del sòl ⁶⁰. D'aquesta forma, per donar més consistència a l'empresa es crearen dues colònies agrícoles com foren Gatamoix o Colònia agrícola de Sant Lluís i els Fusterets de 200 ha; de les nou que es planificaren a Mallorca, de les quals les més importants foren Sa Colònia de Sant Pere d'Artà i de Sant Jordi de Campos, Porto Colom a Felanitx i Porto Cristo a Manacor ⁶¹. Aquest, és un símptoma no sols d'aprofitament de la terra, sinó també de mentalitat inversora. Al cap de poc temps, les millores en la dessalinització i les tècniques noves d'extracció d'aigua, com els molins de vent, permeteren la parcel·lació en massa de l'Albufera que, sent unes terres molt productives, foren comprades per famílies pageses, fet que sens dubte provocaria una diversitat molt major que abans en el cultiu, i a més de regadiu ⁶², i en la riquesa del poble⁶³. Mostra d'aquesta evidència seran les paraules de Pere d'Alcàntara Penya a la *Guía Manual de las Baleares* (1891) ⁶⁴ «produce cereales, viñas, frutales y en particular cáñamo, lino, habichuelas, calabazas y otras hortalizas, por ser de regadío mucha porción del mismo. Son notables las tierras llamadas marjales, conquistadas á la albufera vecina, por lo feraces y por la abundancia y buena calidad de sus productos.»

---

⁶⁰ Vegeu *op. cit.* nota 48, pàg. 212-214. Vegeu també *op. cit.* nota 47, pàg. 25-27.

⁶¹ Bartomeu Pastor, «Les colònies agrícoles del segle XIX a Mallorca», *Treballs de geografia*, 1979, 36, pàg. 175-176.

⁶² Eren cultius de productes d'un alt valor comercial (mongetes, arròs, patata, etc.).

⁶³ Vegeu *op. cit.* nota 48, pàg. 213-214.

⁶⁴ Pàg. 296-297.

Demogràfica i sanitàriament, també es força ressenyable ja que permeté l'erradicació quasi definitiva de les malalties palúdiques, fent-se palès en l'augment de població que passà de 3637 el 1860 a 5681 el 1887 ⁶⁵.

Un altre element fonamental per a la consolidació del que s'ha anomenat "capitalisme agrari pobler" ⁶⁶ és la construcció de la línia fèrria de Palma a sa Pobla el 1878. El ferrocarril és clarament un invent al servei del nou sistema que s'estava assentant en el món, i que a Mallorca arribà de la mà de la Companyia del Ferrocarril de Mallorca i amb la línia Palma-Inca. Aquesta iniciativa, purament comercial, va veure's com a una oportunitat per afavorir el creixement econòmic de l'illa, molt associat a la indústria, però en el cas de sa Pobla, també a l'agricultura⁶⁷. L'empenta arribaria el 24 d'octubre de 1878, molt condicionada per la mediació del polític pobler destacat Miquel Socias Caimari (1841-1904). ⁶⁸Aquesta nova màquina, substituïa i gairebé jubilava a les tradicionals diligències, recloses a connexions properes. Però, sens dubte repercutí de forma enorme sobre els beneficis d'aquells productes portats a Palma per a la seva posterior comercialització, a més, d'aquells que arribaven d'altres indrets a sa Pobla, per agafar el ferrocarril ⁶⁹. Serà en aquests moments quan a sa Pobla comencin a aparèixer indústries agroalimentàries com ara cellers o farineres ⁷⁰. La prova d'això la trobem en la descripció que en fa Pere d'Alcántara Peña (1891)⁷¹ de les indústries que hi havia. Segons ell: 10 fusteries, 8 magatzems de farina, 8 molins de vent, 5 cellers de vi, 5 sabateries, 4 botigues, 4 ferreries, 3 tavernes, 3 farineres, 2 carnisseries, 2 fondes, 2 merceries, 1 serradora, 1 ferreteria, 1 forn, 1 hostal, 1 fàbrica d'aiguardent. En conjunció al context mencionat, cal fer una breu referència l'associacionisme agrari pobler; amb la creació de la cooperativa de socors mutus *La Constancia*, i no serà ja fins el 1922 (fins 1945) que trobarem la primera entitat financera local com fou el Banc de sa Pobla ⁷².

Així i tot, malgrat les evidents transformacions, no tot era idíl·lic. Els anys de sequera seguien afectant de valent les collites, la crisi agrícola de 1889 afectà a alguns petits propietaris i, juntament a aquesta, el 1891, la crisi de la vinya mallorquina, que assolà molta part del camp

---

⁶⁵ Vegeu *op. cit.* nota 47, pàg. 28.

⁶⁶ Conceptualització utilitzada per Gabriel Gost. Vegeu *op. cit.* nota 48, pàg. 217.

⁶⁷ Pere J. Brunet, «El ferrocarril i el mercat vinícola de Mallorca al segle XIX», en *Vinyes i vins, mil anys d'història: actes i comunicacions del III Col·loqui d' Història Agrària sobre mil anys de producció, comerç i consum de vins i begudes alcohòliques als Països Catalans*, Barcelona, Universitat de Barcelona, 1993, pàg. 493-497.

⁶⁸ Nofre Pons, «Miquel Socias Caimari», *Sa Plaça*, 1998, 71, pàg. 23.

⁶⁹ Vegeu *op. cit.* nota 50, pàg. 74-77.

⁷⁰ Vegeu *op. cit.* nota 48, pàg. 217.

⁷¹ Vegeu *op. cit.* nota 64, pàg. 298-300.

⁷² Vegeu *op. cit.* nota 48, pàg. 221. Vegeu també *op. cit.* nota 50, pàg. 80.

mallorquí féu que durant el decenni dels 90 fins ben entrat el segle XX, fossin els anys de més emigració illenca que hi hagi hagut ⁷³. A aquesta conjuntura se li ha d'afegir l'impacte de les guerres d'Ultramar no sols en la mortalitat, sinó també en l'emigració cap a Amèrica i l'Alger. La situació es percep notòriament en les dades demogràfiques que van de 1887 a 1897, en les quals el creixement és mínim, passa de 5861 a 5877 ⁷⁴, sent un indicador clar de que les coses no anaven bé i que, per molts de canvis fets en relatius pocs anys, la base de la qual es partia era tan baixa que no feria eclosió fins ja entrat el segle XX.

PARTICIPACIÓ DELS POBLERS A LES GUERRES D'ULTRAMAR (1895-1898)

En primera instància, cal remarcar que les esmentades guerres suposaren una gran commoció a nivell estatal i, entre altres indicadors, a nivell demogràfic i social; en tots els seus sentits. Al llarg de la contesa i en tots els seus escenaris, s'ha establert la xifra de 200.000 combatents, dels quals no sempre hi estigueren tots disponibles, i s'ha calculat que 55.000 foren els que causaren baixa. Aquestes dades, fan veure que l'estudi d'aquest tema no sols volta entorn a la qüestió militar, sinó que l'aspecte social i polític són pilars fonamentals per entendre la catàstrofe demogràfica que provocaren aquells enfrontaments bèl·lics. Com anirem comentant, hi ha molts factors externs als esdeveniments militars que influeixen en el desenvolupament dels successos i que inclús, poden ésser determinants. A més, la comptabilització i l'estudi minuciosos són grans aliats a l'hora de copsar la magnitud dels fets i poder donar una explicació.

D'aquesta forma, el sistema de reclutament, l'enviament de tropes, els mecanismes d'evasió legals per el servei militar, la destinació, la mortalitat, la repatriació, etc. són peces clau que s'abordaran en aquest estudi i anàlisi de la participació dels soldats poblers a les guerres, tot mirant d'aportar noves dades i informacions sobre el fenomen en la localitat i alhora intentar donar resposta a la pregunta motor que ens hem fet com a fil per aquest treball. La anàlisi de la participació és una de les potes necessàries que donarà llum a les nostres inquietuds. Poder aproximar-se a la realitat del fet, també és un dels objectius.

Pel que fa a la metodologia, s'emprarà una de molt semblant a la que s'ha usat per altres treballs d'aquest estil, però sempre atenent-nos al context específic de cada lloc. Bibliogràficament no començarem de zero, és a dir, la base hi és i d'aquesta nosaltres ens

---

⁷³ Vegeu *op. cit.* 39, pàg. 317-321.

⁷⁴ Vegeu *op. cit.* 52, pàg. 184. Vegeu la Taula IV a l'Apèndix d'aquest treball.

nodrim. Sobre aquesta temàtica tenim dades imprescindibles que provenen d'altres obres, principalment del Dr. Antoni Marimon ⁷⁵, però també de revistes i persones locals que han treballat el tema en qüestió. Aquest apartat però, essencialment és en el que més documentació primària es treballarà, destacant la proveïda de l'Arxiu Municipal de sa Pobla (AMSP), referida principalment a la correspondència burocràticomilitar entre diferents aparells militars i l'Ajuntament de sa Pobla com ara: el govern militar de la província, comissions mixtes, comissions liquidadores, i altres subseccions d'aquests organismes. Però també cartes de particulars a l'Administració, i alguns documents referents a prestadors. També, farem ús de revistes, de les quals una d'elles conté una entrevista amb un supervivent. Aquesta tasca, ens ha permès dur a terme una sèrie de taules ⁷⁶ amb distintes informacions, algunes de noves, altres no tant, però totes elles en pro de l'ampliació de coneixement sobre el fenomen.

Reclutament, redempció/substitució i partida de tropes

Les Illes Balears no estigueren exemptes d'aquesta guerra, i l'enrolament de soldats començà a partir de l'aixecament cubà de febrer del 1895. Un dels principals temes a tractar i alhora més controvertits, era el sistema de reclutament que hi havia a l'Estat espanyol, a partir del servei militar obligatori. El sistema era el de les quintes i no era altra cosa que treure a sorts aquells que havien de fer de soldats. El govern fixava el nombre d'homes i els distribuïa en províncies, després, les diputacions provincials eren les encarregades, a través de les comissions mixtes de reclutament, de repartir el contingent entre els distints ajuntaments en proporció a la seva població. En aquest punt, l'ajuntament feia un padró dels joves i, posteriorment un sorteig en el qual sortien dues bolles, una amb el nom i l'altra amb un número; els més alts tenien més possibilitats de lliurar-se del servei. Al cap d'uns dies se'ls hi feia un reconeixement i també podien fer al·legacions bé per mare viuda, pare impedit o seixantí i pobre ⁷⁷. A sa Pobla hi trobem un exemple com ara el Llorenç Cantallops Caimari ⁷⁸ que al·legà mare viuda, però no ho acceptaren perquè tenia germans i l'enviaren a Filipines. Finalment, als soldats se'ls declarava com a tal i, a partir de la Comissió Mixta de Reclutament i la caixa de reclutes, els enviaven al destí corresponent. Sovint, sobretot durant la guerra, el fet de llevar tantes quintes podia generar confusions com la del recluta pobler Antoni Serra Cladera ⁷⁹, de

---

⁷⁵ Vegeu *op. cit.* nota 3.

⁷⁶ Consulteu Taules V, VI, VII, VIII i IX de l'Apèndix d'aquest treball.

⁷⁷ Vegeu *op. cit.* nota 3, pàg. 33-40. Vegeu també *op. cit.* nota 33, pàg. 40-43.

⁷⁸ AMSP, 107, Correspondència: entrades 1895-1902.

⁷⁹ AMSP, 107 i 200, *Ibid.* 1898-1901.

mal nom “Xineta”, que fou cridat el maig del 1898 i quasi declarat desertor per una confusió amb el seu germà.

Així mateix, pels que havien de fer el servei militar, tenien quatre formes d’eludir-lo, dues d’elles legals. Començant per les legals, d’una banda trobem la redempció en metàl·lic, és a dir, podies pagar entre 1.500 i 2.000 pessetes i et lliuraves del servei ⁸⁰. Cal tenir en compte però, que en el context que parlem, era una alta quantitat de doblers que sols els més adinerats podien permetre’s ⁸¹. L’altra, era pagar-se un substitut, és a dir, contractar a un altre jove perquè fes el servei per tu; aquí els preus eren més variats depenent de les necessitats econòmiques familiars⁸². En el cas de sa Pobla, tenim documentats en aquests anys de guerra a tan sols 3 que defugiren del servei legalment. Es tracta de Sebastià Carbonell Torrandell ⁸³, Jaume Garriga Batle ⁸⁴ i Cristòfol Pizà Barceló ⁸⁵; tots ells foren substituïts el març de 1898 i formaven part del reemplaçament de 1897. A més, tan sols en el cas de Jaume Garriga apareix el seu substitut: Jaume Mateu Capó, de Sancelles. Tampoc apareixen les sumes de diners. Del que si tenim constància són dos documents en els quals tant l’administració d’Hisenda de les Balears com el propi govern, exhorten i després sancionen amb l’apertura d’un expedient de defraudació a Margalida Terrassa Genovart ⁸⁶ i a Pere Bonnin Reus ⁸⁷. El frau es dona perquè no estan donats d’alta com a prestadors hipotecaris i, pareix ésser, que ambdós haguessin deixat diners a un tercer, en les quantitats de 1.500 (18-03-1896) i 500 (01-06-1896) pessetes respectivament, amb el propòsit de fer servir com a crèdit per a la redempció o substitució d’algun jove per tal de no haver de fer el servei o, en aquest cas, no anar a la guerra.

Les altres formes de deslliurar-se del servei eren il·legals i perseguides. Una d’elles era el suïcidi, que a Mallorca tenim el cas de Pere Miquel Rubert Ferrer de Palma el 1895, en tan sols 19 anys ⁸⁸. A sa Pobla no tenim dades al respecte. Però si que en tenim alguna sobre l’altra forma, que no era altra cosa que emigrar o amagar-se. A les Illes, hi havia certa tendència a l’aversió al servei i molts joves, la majoria de les classes populars en preponderància cap els jornalers i petits propietaris, recorrien a aquest mecanisme ⁸⁹. El càstig, era l’apertura d’un

---

⁸⁰ Vegeu *op. cit.* nota 3, pàg. 34-35.

⁸¹ Un metge rural tan sols cobrava 500 pessetes.

⁸² *Loc. cit.* nota 80.

⁸³ AMSP, 107, Correspondència: entrades març 1898.

⁸⁴ AMSP, 107 i 201, *Ibid.* 1897-1898.

⁸⁵ *Loc. cit.* nota 83.

⁸⁶ AMSP, 107, Correspondència: entrades 1897-1898.

⁸⁷ *Loc. cit.*

⁸⁸ Vegeu *op. cit.* nota 3, pàg. 39-40.

⁸⁹ Vegeu *op. cit.* nota 33, pàg. 45-48.

expedient i si no et tornaves a presentar a files, se't declarava pròfug o desertor i podia implicar sancions més greus. Són il·lustratives les paraules que escrivia Gabriel Alomar el 1898 «Y no hay que olvidar que para un mallorquín ha de ser mucho más dolorosa esa obligada estancia en tierra extraña en continuo temor de que la propia lengua le sirva de motivo para la represión o el castigo acostumbrados»⁹⁰. Per tant, el component lingüístic era i és un fet a tenir bastant en compte.

Així, tan sols hem pogut documentar un cas d'apertura d'expedient que és el de Francesc Vallespir Riera⁹¹ el 1895 que, després d'ésser cridat dos cops, se'l declarà desertor i per tant, perseguit. Altres pobles com per exemple Manacor, tindran unes taxes d'evasió bastant elevades: entre 1897 i 1899 hi hagué 49 pròfugs; sent del 16% el 1897 i del 19,5% el 1898⁹². Arreu de les Illes, segons la Capitania General de Balears, entre 1895 i 1898 hi hagué 280 pròfugs⁹³. Com s'ha comentat, la major part de l'exèrcit espanyol de les guerres colonials finiseculars el componien joves pertanyents a les classes populars amb una edat de mínim vint anys, però durant la guerra, van agafar-se quintes més joves inclús. Aquest fet, va tenir un gran impacte entre la ciutadania ja que molta, era conscient del que suposava anar a aquests llocs tan llunyans i més si és per combatre.

A continuació s'aniran desglossant les dades, però des que va esclatar la guerra fins el seu final, podríem dir el desembre de 1898, 113 poblers foren els que anaren a lluitar a Cuba, Puerto Rico i les illes Filipines⁹⁴. Si 3434 són els balears que participaren de la contesa, el 3,29% foren de sa Pobla i, si aquest contingent balear suposava 1,14%⁹⁵ de la població, els poblers superaven aquesta contribució en un 1,92%. Per escenaris, a Cuba hi anaren 75 poblers, a les Filipines 18, 5 a Puerto Rico i uns altres 15 que no tenen assignació precisa i els hem catalogat com a “Ultramar” (ja que així apareixen en la documentació). Aquestes dades, són significatives ja que impliquen una certa actualització de les fins ara comptabilitzades; uns 66 per Cuba⁹⁶, 4 per Filipines i 1 per Puerto Rico⁹⁷, a més de prendre en consideració els enviats

---

⁹⁰ Vegeu *op. cit.* nota 26, pàg. 161.

⁹¹ AMSP, 106, Correspondència: entrades abril 1895.

⁹² Vegeu Sebastià Sansó, «Els soldats manacorins a les guerres colonials. Aportació al coneixement de la qüestió», en *VI Jornades d'Estudis Locals de Manacor*. Ajuntament de Manacor, 2009, pàg. 211-218. Vegeu també *op. cit.* nota 3, pàg. 38-39.

⁹³ *Ibid.*, pàg. 39.

⁹⁴ Vegeu les Taules v, vi, vii i viii de l'Apèndix d'aquest treball, i les seves fonts.

⁹⁵ Prenent que la població balear era de 311.649. Vegeu Gabriel Gost, «Els soldats poblers a la guerra de Cuba (1895-1898)», en *III Jornades d'Estudis Locals. Sa Pobla*, Ajuntament de sa Pobla, 2013, pàg. 79.

⁹⁶ *Ibid.*, pàg. 83-84.

⁹⁷ Vegeu *op. cit.* nota 13, pàg. 1262.

a Filipines, Puerto Rico i aquells d'”Ultramar”, totes elles presents i classificades en les taules realitzades i sovint relegades respecte els combatents en l'antilla major ⁹⁸.

Arribats a aquest punt, farem un recorregut per aquelles característiques que ens aporta la documentació, sempre que es pugui. La partida de tropes era una moneda de doblar cara, un espectacle dantesc en el qual uns actuaven com si d'un teatre es tractés i uns altres, els soldats, eren els qui vertaderament haurien de mirar de salvaguardar amb la seva vida el suposat honor que aquella defensa permetria. En fi, enraonies. Mentre les autoritats tant civils com eclesiàstiques preparaven ideològicament a la població per mitjà d'un espanyolisme d'allò més paradoxal, els soldats recorrien tota l'illa per arribar principalment al port de Palma i d'allà, entre visques i mocadors blancs, partien cap aquell destí tan inhòspit com desconegut. En l'AMSP tan sols hem pogut recollir algunes dates de partida: dels 113 destinats, tan sols 21 presentaven data de partida, la major part compresa entre 1895 (8) i 1896 (8). Aquesta petita porció, coincideix amb els principals embarcaments illencs cap a Ultramar; tenint present que no hi hagué moviment el 1897 i tan sols un el 1898. De fet, 5 dels vuit de 1895 i uns altres 5 de 1896 formaven part del Batalló Provisional de Cuba que partí de Palma el novembre i setembre respectivament; parlem de Guillem Salom Moyà ⁹⁹ (per permuta de Miquel Soler Mora), d'Antoni Canyelles Reinés ¹⁰⁰, de Sebastià Cladera Gost ¹⁰¹ i pel 1896, de Joan Cladera Serra ¹⁰² o de Jaume Cardell Soler ¹⁰³. Posteriorment, i en les taules apareix la diferència, el desembre de 1896, el Batalló Provisional de Cuba es divideix entre el Provisional de Balears i el de Canàries ¹⁰⁴, fet que pot dur a confusions en quant al cos al qual pertanyien; nosaltres ho hem intentat distingir. Finalment, la resta estan repartits entre: març de 1891 (2), 1892 (1), març de 1894 (1), juny de 1896 (1) i desembre de 1896 (1).

---

⁹⁸ Tanmateix, les dades estan subjectes a moltes variacions, i en aquest treball som conscients d'aquest fet.

⁹⁹ AMSP, 108 i 200, Correspondència: entrades 1899-1901.

¹⁰⁰ *Loc. cit.*

¹⁰¹ AMSP, 108, Correspondència: entrades 1899.

¹⁰² Vegeu Joan Pou, «Índex de sa Pobla», *Noticias y relaciones históricas de Mallorca siglo XIX, Tomo IX (1896-1900)*, Palma, Gràfiques Miramar, 1998, any 1898, pàg. 161.

¹⁰³ AMSP, 107; 108 i 201, Correspondència: entrades 1898-1899.

¹⁰⁴ Vegeu Juan J. Negreira, *Mallorquines, menorquines i pitiusos en la guerra de Cuba (1895-1898)*, Palma, La Foradada, 1998, pàg. 330.

Abans de passar al següent apartat, cal fer un breu comentari al contingent de soldats del Batalló Provisional de Cuba que féu vespre a sa Pobla, per més endavant partir des del port d'Alcúdia. L'Ajuntament, distribuí un litre de vi i una capsa de cigarrets per a 425 homes soldats, 2 rals pels caporals i quatre als sergents; en total 522,20 pessetes ¹⁰⁵.

La mortalitat

Un cop embarcaven en vaixells com per exemple l'*Antonio López* (juny de 1895), el trajecte solia durar entre 15 i 20 dies, en unes condicions bastant pèssimes, sovint apinyats i altament exposats a les malalties infeccioses que poguessin donar-se, primer en el vaixell i després a terra ferma. Però les vicissituds no ferien més que començar. Abans de comentar un exemple, cal dir que per norma general l'exèrcit espanyol presentava una mortalitat molt elevada que, en temps de guerra, s'agreujava exponencialment, a més si tenim en compte que els escenaris bèl·lics eren llocs tropicals, i per tant, molt diferents als acostumats. La mala alimentació, la falta de vestimenta i d'higiene i, sobretot, les malalties endèmiques; com ara la febre groga o el paludisme, feren que la causa primera i més elevada de la mortalitat durant aquests conflictes no fossin els combats, sinó la pròpia salut ¹⁰⁶. Quasi més del 90% dels morts balears a les guerres fou per aquesta causa. Aquesta mortalitat, com és pot comprovar en les taules ¹⁰⁷, es veia fortament incrementada en els mesos de pluges o de monsons a les Filipines; en el cas cubà anirien de maig a octubre i a l'arxipèlag filipí s'estenen fins el desembre. Vist aquest panorama, pareix que l'exèrcit en comptes d'ésser un element de construcció i cohesió nacional, era més bé el contrari.

L'exemple al qual hem fet referència, és el de Gabriel Gost Crespí al qual li feren una entrevista per la revista *Vialfàs* ¹⁰⁸ el 1957 quan ell ja tenia 82 anys. A manca de revistes coetànies en el temps de les guerres a sa Pobla, al manco hi ha una entrevista a un supervivent d'aquelles. En el cas que ens ocupa, Gabriel Gost, *l'amo en Felip*, conta una sèrie de passatges sobre aquelles condicions dels soldats. Primer, comenta un fet a tenir en compte com són les travessies que havien de recórrer per perseguir als *mambís* o insurrectes cubans, àrees que

---

¹⁰⁵ Vegeu Pere Perelló i Joan Llabrés, «Els poblers a les guerres de Cuba i de les Filipines», *Sa Plaça*, 1998, 71, pàg. 25.

¹⁰⁶ Vegeu Elena Hernández i María F. Macebo, «Higiene y sociedad en la guerra de Cuba», *Estudios de Historia Social*, 1978,5, pàg. 363-373. Vegeu també *op. cit.* nota 3, pàg. 43-54.

¹⁰⁷ Vegeu Taules X i XI de l'Apèndix d'aquest treball.

¹⁰⁸ Alexandre Ballester, «Cinco minutos con... Don Gabriel Gost Crespí», 13, pàg. 170-171.

sovint presentaven alts índexs d'insalubritat com ara la pròpia manigua ¹⁰⁹ o els pantans. A banda del risc d'agafar alguna malaltia i el gran cansament que això suposava, se li ha d'agregar la mala alimentació i la falta d'higiene, que també en fa menció «Yo he estado nueve meses sin pan ni galletas, comíamos maíz tostado, cuando lo había, raíces y cañas de azúcar y los animalejos que cazábamos. No teníamos más ropa que la que llevábamos puesta, rota, destrozada, hecha girones, completamente sucia, llena de mugre, de sudor y de alguna lágrima...». Aquesta vivència és demolidora. Lògicament, també va contreure alguna malaltia «Sí; el “Gusto Cubano”. Era una especie de “roña”, pero me curé rápidamente. Otros cogieron el “Vómito Negro”, eso era peor». Més endavant tornarem a ell i als seus 39 mesos d'estança.

Pel que fa als morts poblers, 17 foren els que perderen la vida en el què s'entén com a la contesa en general, ja que també tenim present els morts durant la repatriació. La distribució per fronts és la següent: 11 a Cuba, 4 a les Filipines, 1 a Puerto Rico i un altra a “Ultramar”. Així, en relació als 756 morts de les Illes Balears ¹¹⁰, els poblers suposen el 2,25% d'aquest còmput; un nombre que creiem elevat en proporció a pobles amb una població semblant com ara Alaró ¹¹¹ o Artà ¹¹², tenint en compte que tan sols partíem d'una xifra de 6 morts. Pel que fa a Cuba, la majoria dels poblers (90,5%) que hi anaren eren soldats d'infanteria, però també trobem un corneta, un soldat voluntari (Pere Francesc Villalonga Barrera/s ¹¹³, del reemplaçament de 1878), i 5 artillers (dos d'ells de segona) que corresponen el 6,75%. Fent una revisió acurada, i tenint present la separació del Batalló Provisional de Cuba, un total de 13 soldats poblers formaren part d'aquest (17,3%) i un total de 14 (18,6%) conformaren el Batalló Provisional de Balears. Segueixen a aquests dos tota una llarga llista de regiments, batallons i companyies, dels quals no podem deixar de fer menció al Batalló San Quintín Peninsular (5), el Regiment d'Infanteria Alfons XIII (5), el Batalló Caçadors de Barcelona (4) o el Batalló d'Artilleria de Plaça (3); a més d'alguns altres.

En quant els 11 morts a Cuba, aportarem una sèrie de dades. El primer en causar baixa fou Pere Bota Serra ¹¹⁴, fill de Margalida i Gabriel; era soldat i formà part de Batalló de San Quintín Peninsular, nº 7 de Cuba i morí de vòmit a Marianao (província de l'Havana); província que

---

¹⁰⁹ «Bosquina espessa típica de Cuba i d'altres indrets de l'Amèrica Central». *DIEC*: <https://dlc.iec.cat/Results?DecEntradaText=manigua&AllInfoMorf=False&OperEntrada=0&OperDef=0&OperEx=0&OperSubEntrada=0&OperAreaTematica=0&InfoMorfType=0&OperCatGram=False&AccentSen=False&CurrentPage=0&refineSearch=0&Actualitzacions=False>

¹¹⁰ Vegeu *op. cit.* nota 3, pàg. 103.

¹¹¹ 5 morts en total. Vegeu *op. cit.* nota 3, pàg. 61 i 69.

¹¹² 14 morts en total. *Loc. cit.*

¹¹³ AMSP, 102, 108, 200 i 201, Correspondència: entrades 1881-1899.

¹¹⁴ AMSP, 106 i 197, *Ibid.*, entrades 1896-1897.

tingué més morts balears, 362, i sent la ciutat, una de les que més morts balears hi hagué amb un total de 41 ¹¹⁵. El segon fou Jaume Cardell Soler ¹¹⁶, fill de Rafel i Antònia que partí cap a Cuba amb el Batalló Provisional de Cuba el setembre de 1896 i posteriorment formà part de Batalló Provisional de Balears a la 7ª Companyia. Però, morí de febre groga a Santiago de las Vegas (província de l'Havana) el 17-07-1897; la ciutat n'albergà 35 ¹¹⁷. El tercer que tenim datat és Guillem Salom Moyà ¹¹⁸, fill de Catalina Moyà Rosselló, que partí cap a Cuba el novembre de 1895 i formà part tant del Provisional de Cuba com del Provisional de Balears, però trobà la mort de malaltia comuna a l'Havana (no sabem si capital o província) l'01-09-1897. El 20-01-1898 morí de malaltia comuna a Cienfuegos (província de Santa Clara); ciutat on causaren baixa 8 balears ¹¹⁹, Damià Roura Serra ¹²⁰, artiller de segona del Regiment d'Artilleria de Muntanya. El 07-04-1898 certificaren la mort del soldat Sebastià Payeras Crespi¹²¹ a la localitat de Manzanillo (província de Santiago de Cuba); a la província hi trobaren la mort 51 balears i 17 en la dita ciutat ¹²². El maig de 1895 el seguí Joan Villalonga Barrera/s¹²³, nascut el 16-11-1869 (29 anys), fill d'Antoni i Margalida, pertanyent al reemplaçament de 1888, fou soldat del Regiment d'Infanteria Regional de Balears i trobà la mort a San Antonio (província de Santiago de Cuba). El darrer dels que tenim documentada la seva mort, és Pere Bennassar Pons ¹²⁴, fill de Lluç, que serví com a artiller al Batalló d'Artilleria de Plaça, n° 11, i que trobem que sucumbí a l'Hospital Militar Alfons XIII (a l'Havana) de diarrea crònica el 29-11-1898.

Els altres 5 restants, no hem pogut trobar la seva data, però tanmateix els comentarem. D'entre aquest grup trobem Damià Cifre Payeras ¹²⁵ (soldat del Batalló Provisional de Balears), Pau Ferragut Comas ¹²⁶ (soldat del Batalló Provisional de Balears), Jaume Fornari Serra ¹²⁷ (soldat del Batalló de Caçadors de la Princesa, n° 25 i del 2ⁿ Batalló del Regiment d'Infanteria d'Aragó, n° 14) i finalment trobem a l'abans citat Pere Francesc Villalonga Barrera/s ¹²⁸ (soldat

---

¹¹⁵ Vegeu *op. cit.* nota 3, pàg. 56.

¹¹⁶ *Loc. cit.* nota 103.

¹¹⁷ *Loc. cit.* nota 115.

¹¹⁸ *Loc. cit.* nota 109.

¹¹⁹ *Ibid.* nota 115, pàg. 56-57.

¹²⁰ *Loc. cit.* nota 97.

¹²¹ *Loc. cit.*

¹²² *Ibid.* nota 115, pàg. 57.

¹²³ AMSP, 201, Correspondència: entrades 1898-1899.

¹²⁴ AMSP, 107, 108, 200 i 539, Correspondència: entrades 1898-1901.

¹²⁵ AMSP, 539, *Ibid.* entrades 1902.

¹²⁶ AMSP, 108 i 200, *Ibid.* entrades 1899-1901.

¹²⁷ AMSP, 108 i 201, *Ibid.* entrades 1891-1900.

¹²⁸ *Loc. cit.* nota 113.

voluntari del Batalló San Quintín, nº 7, la seva esposa Elionor Arrom Cladera, cobrà els *alcances* ¹²⁹), germà de l'abans esmentat Joan Villalonga.

Les Filipines, per la seva banda, pels poblers, foren les illes on hi causaren més baixa en proporció al contingent enviat amb un 2,79% de mortalitat, és a dir, 4 persones. El 88,88% eren soldats i tan sols trobem un corneta i un cap; es tracta de Serafí Cervera Ramis ¹³⁰, partigué de Barcelona el 29-03-1894 i arribà el 04-05-1894 (trigà un mes i uns quants dies), per tant, ell ja hi era quan esclatà la insurrecció. Formà part de Batalló de Caçadors Expedicionari de Filipines, nº 10 que, per altra banda, fou el batalló que més poblers hi pertanyeren: 12 en total, el 83,3%. Les quatre baixes que patiren foren gairebé totes a Manila (província o capital) i, igual que a Cuba, totes elles per malaltia ¹³¹. El primer comptabilitzat fou Gabriel Canyelles Company ¹³², formà part del Batalló de Caçadors d'Infanteria nº 2 de Filipines i morí a Manila l'01-11-1896. El següent fou Nadal Caimari Torrandell ¹³³, soldat del mateix batalló, nº 13 i també trobà la mort a Manila el 05-01-1898. Finalment, l'últim datat és el corneta Arnau Bennàssar Soler ¹³⁴, del mateix batalló, nº 5 que causà baixa el 22-10-1898, a pocs mesos de la Pau de París. L'únic no datat és Guillem Gost Serra ¹³⁵ del mateix batalló, nº 3, i l'hereu dels seus *alcances* (311,30 pessetes) fou el seu germà Gabriel.

Finalment, a Puerto Rico i al genèric "Ultramar", tan sols hi trobam dues baixes. Pel que fa a Puerto Rico quatre eren soldats i un ho era de cavalleria. Destaquem el Batalló Provisional de Puerto Rico. L'únic mort fou el soldat Miquel Bonnin Forteza ¹³⁶, nascut el 12-05-1878 (de 20 anys) i del reemplaçament de 1897, i que el més segur és que morís a la capital: San Juan. Pel que fa als d'"Ultramar", tan sols en morí un, Antoni Comas Gomila ¹³⁷, però no en els territoris colonials, sinó una vegada repatriat, a l'Hospital Militar de Barcelona el juliol de 1899.

---

¹²⁹ Saldo que es deu a un soldat, normalment en haver acabat de prestar servei. *RAE*: <https://dle.rae.es/alcance>.

¹³⁰ AMSP, 108 i 200, Correspondència, entrades 1899-1901.

¹³¹ Vegeu *op. cit.* nota 3, pàg. 65-66.

¹³² Vegeu *op. cit.* nota 102, any 1897, pàg. 89.

¹³³ AMSP, 200 i 539, Correspondència: entrades 1899-1903.

¹³⁴ AMSP, 108, 200 i 201, *Ibid.* entrades 1899-1901.

¹³⁵ AMSP, 200 i 539, *Ibid.* entrades 1899-1901.

¹³⁶ AMSP, 108, 201 539, *Ibid.* entrades 1898-1902.

¹³⁷ AMSP, 108, *Ibid.* entrades 1899.

La repatriació i les seves conseqüències

La correspondència que hem pogut consultar, principalment fe incidència en aquell contacte entre els aparells militars i els locals. La documentació burocràtica abunda, tal volta fins i tot excessiva pel que aquesta significava. Malgrat una aparent comunicació que pugui desprendre's dels documents, la realitat era una altra. Que per una persona siguin necessaris fins a 5 o 6 documents diferents, en aquest context, suposa una demora massa gran per uns soldats, persones, que l'únic que han fet és donar i gairebé perdre la vida per un Estat que després retallava el teu saldo o *alcances* i en definitiva, et dona l'espatlla. Podríem dir que en un nombre bastant elevat, els documents oficials de les comissions liquidadores dels respectius batallons i regiments solien rebre contestació per part de les parts perquè sovintejaven les impossibilitats de cobrament, com ara la necessitat de certs certificats (*soltería* o passaports) o inclús haver de portar l'uniforme ¹³⁸ per poder reclamar el que et pertoca. A més, una vegada que podies cobrar, normalment no eren les quantitats corresponents i, molts cops, mai tornaries a rebre-les. Les liquidacions dels poblers estudiats presenten intervals amplis anant de les 10 pessetes, a les 500.

La repatriació, sens dubte va ésser un dels elements més criticats i polèmics que es donaren a les guerres o millor dit, després d'aquestes, provocant fins i tot manifestacions el 1899 ¹³⁹. Les condicions sanitàries, alimentàries i higièniques eren deplorables, entre altres coses, perquè també embarcaven a aquells malalts amb potencial infecció ¹⁴⁰ de retorn a la Península ¹⁴¹. S'ha calculat que 2673 foren els repatriats de les Illes. 1883 de Cuba (70,4%), 278 de Filipines (10,4%), 153 de Puerto Rico (5,7%) i 359 que procedien d'"Ultramar" (13,4%) ¹⁴². En clau local, en total retornaren 97 poblers (3,6% respecte les Illes Balears); de Cuba en tornaren 64 (3,39%), 14 de les Filipines (5,03%), 4 de Puerto Rico (2,61%) i 15 sense precisar, és a dir, el 4,17%. Respecte el percentatge de població del municipi, es tracta de l'1,6%, un indicador que no es gens menyspreable, ja que fins ara tan sols el complia Porreres ¹⁴³ com un dels pobles amb més població enviada; és evident que les xifres dels altres pobles també s'haurien de revisar, fet que equilibraria una mica més aquests indicadors.

---

¹³⁸ L'anècdota la visqué Batomeu Crespí Cladera. AMSP, 108, 200 i 539, *Ibid.* entrades 1899-1902.

¹³⁹ Vegeu *op. cit.* nota 3, pàg. 35-38.

¹⁴⁰ Dels 150.000 soldats que s'havien de repatriar, 20.000 estaven malalts. Vegeu *op. cit.* nota 3, pàg. 78.

¹⁴¹ Vegeu José R. Cervera, «Sociología de la repatriación», *Militaria: revista de cultura militar*, 1999, 13, pàg. 48-52.

¹⁴² Vegeu *op. cit.* nota 3, pàg. 74.

¹⁴³ Antoni Marimon, «Els porrerencs a les guerres de Cuba i de les Filipines (1895-1898)», en *Jornades d'Estudis Locals a Porreres*. Mancomunitat del Pla de Mallorca, 1999, pàg. 124-126.

Per qüestions d'espai, no donarem tots els noms dels poblers qui varen ésser retornats a partir de la fase massiva (agost 1898-desembre 1899), malgrat si que apareix en les taules i, en canvi, si que comentarem alguns dels que retornaren prèviament. També cal tenir present que no tots els repatriats estan datats, tan sols n'hem trobat 67 de 97. Així i tot, en el còmput total 56 (57,73%) tornaren en la fase massiva i 10 (10,3%) abans d'aquesta. Pel que fa als diferents escenaris, de Cuba foren 38 (59,3%) els repatriats a partir de l'armistici de l'agost de 1898 en preponderància als mesos de febrer de 1899 (11), desembre de 1898 (10) i gener de 1899 (7). En canvi, 7 foren els soldats que retornaren en aquell degoteig gradual i en augment per mor de la impossibilitat de continuar en actiu; alguns els catalogaven d'inútils, altres podien reincorporar-se més endavant. Tots ells són del 1897. Destaquem a Francesc Bennàssar Pons¹⁴⁴ que tornà el setembre per malaltia i fou condecorat; Anselm Serra Payeras¹⁴⁵ que tornà el mateix mes, també per malaltia, però ell s'hagué de reincorporar el gener de 1898. Un darrer exemple és Melció Mir Caimari¹⁴⁶, del reemplaçament de 1894 que hagué de tornar per ferida de guerra, la qual li provocà que el cataloguessin com inútil i el condecorassin amb la Creu del Mèrit Militar i una pensió de 7,5 pessetes vitalícies. Lògicament, el port de tornada principal fou el de Palma, però també trobem documentats aquell ports de l'anomenada repatriació intermèdia¹⁴⁷, que tan important i alhora malparada fou per la salut dels soldats, amb ports com ara Cadis, A Corunya, Santander i Màlaga¹⁴⁸.

A les illes Filipines, 7 (50%) foren els que tornaren amb el contingent de repatriats massius en preponderància els mesos de gener (2), març (2) i juliol (2) de 1899, ja que les Filipines no participaren d'aquell armistici de 1898 i la repatriació major es dugué principalment el 1899. A més, en trobem un, Miquel Torrens Quetglas¹⁴⁹, en *Nana*, que en el seu informe posa que tornà el febrer de 1900. Pels que repatriaren abans de l'armistici, tenint present que a partir d'abril de 1898 tancaren el canal de Suez i que era per allà on passaven els vaixells procedents de Filipines, foren 3 poblers: Antoni Buades Soler¹⁵⁰, tornà per malaltia el setembre de 1897 i el gener de 1898 el tornaren citar però ja no hi acudí. Llorenç Cantallops Caimari¹⁵¹, en *Famell*, tornà el 06-04-1898 per malaltia. I, finalment, Joan Payeras Riutort¹⁵², en *Curro*, que retornà

---

¹⁴⁴ *Loc. cit.* nota 102, any 1897, pàg. 92.

¹⁴⁵ AMSP, 108, 107 i 200, Correspondència: entrades 1895-1901.

¹⁴⁶ AMSP, 107, 108, 197, 201 i 539, *Ibid.* entrades 1895-1902.

¹⁴⁷ Vegeu Enrique de M. Fernández i Francisco J. Navarro, «La repatriación intermedia durante la guerra de Cuba (1895-1898)», *RACV Digital*, 2013, pàg. 17-25.

¹⁴⁸ Vegeu les Taules V, VI, VII, i VIII en l'apartat de Repatriació i Port.

¹⁴⁹ AMSP, 108, 200 i 539, Correspondència: entrades 1899-1903.

¹⁵⁰ AMSP, 107, *Ibid.* entrades 1898.

¹⁵¹ *Loc. cit.* nota 78.

¹⁵² AMSP, 107, Correspondència: entrades 1898.

el gener de 1898 per malaltia i el maig el tornaren a citar però presentà informes de que no estava capacitat encara. Els principals ports de retorn foren Palma (11) i Barcelona (3).

En darrera instància, trobem els retornats de Puerto Rico; tots ells després de l'armistici (3), principalment el 1898 (2), i d'"Ultramar"; també tots posteriorment a l'agost de 1898 (8), dels quals tots retornaren el 1899. En el cas de Puerto Rico, s'ha documentat que el port per excel·lència era Palma, però també destaca Llorenç Andreu Socies ¹⁵³ que primer aturà a Vigo (06-10-1898) i el dia 20 ja era al port de Palma.

Sense canviar de tema, és convenient parlar també de les conseqüències de la repatriació, tot i que algunes d'elles ja les hem repassades. A banda del cost humà, creiem que també és molt important valorar aquells que sobrevisqueren i que, per culpa d'un Estat displicent, hagueren d'arribar a les seves llars sense gairebé cap tipus de gratitud. Molts d'ells malalts i, sovint, fora perspectives de futur laborals que, en aquella època, es traduïa en haver d'emigrar ¹⁵⁴. Tampoc la Junta de Protecció al Soldat tingué massa ressò en la localitat ¹⁵⁵, en canvi a Sóller ¹⁵⁶ sí, ja que en tingué una de pròpia. En el cas de sa Pobla, destaquen Bartomeu Crespí Cladera ¹⁵⁷ que emigrà a l'Alger i Joan Carbonell Perelló ¹⁵⁸ a Algèria. A això, es sumava el precari i deficient sistema de cobrament dels *alcances*, que sovint era sinònim de tràmits i que, una vegada fets, encara en sorgien més perquè no arribaven a cobrar el que se'ls hi devia; podem destacar el cas de Miquel Torrens Quetglas ¹⁵⁹ que estigué un total de 4 anys fent gestions diverses.

Per finalitzar aquest apartat, hem vist adient, comentar més vivències de l'entrevista que li feren a Gabriel Gost, ja que és l'únic testimoni que hem trobat que li realitzaren una. Abans, especificar que 3 anys més tard (1960) a aquella entrevista, feren un altre reportatge ¹⁶⁰ en relació a la llei que aprovaren les Corts franquistes el 1959, que destinarien 3.000 pessetes de pensió a aquells supervivents de les campanyes. A sa Pobla, encara en quedaven 5; 4 de Cuba i 1 de Filipines. Aquests eren: Juan Payeras Riutort ¹⁶¹; en *Curro* (Filipines), Rafel Simó

---

¹⁵³ AMSP, 107 i 108, *Ibid.* entrades 1898-1899.

¹⁵⁴ Vegeu Rafael Núñez, «El drama de la repatriación», *Militaria: revista de cultura militar*, 1999, 13, pàg. 36-42.

¹⁵⁵ Entre la Junta i l'Ajuntament en tan sols 4 cops hi hagué correspondència; agost de 1896, novembre de 1897 i dos el desembre de 1898. Vegeu *op. cit.* nota 95, pàg. 86.

¹⁵⁶ Vegeu *op. cit.* nota 41, pàg. 186-189.

¹⁵⁷ AMSP, 108, 200 i 539, Correspondència: entrades 1899-1902.

¹⁵⁸ AMSP, 200, *Ibid.* entrades 1899-1901.

¹⁵⁹ *Loc. cit.* nota 149.

¹⁶⁰ «Supervivientes de las campañas de Cuba y Filipinas», *Vialfàs*, 79, pàg. 1033.

¹⁶¹ *Loc. cit.* nota 152.

Serra¹⁶²; en *Corme*, Bartolomé Company Riutort¹⁶³; en *Gelat*, Gabriel Gost Crespí¹⁶⁴; en *Felip* i en Miquel Pol Soler¹⁶⁵; en *Berguins*. Per exemple, en relació al cobrament de diners i dels alcances digué «[...] he estado ocho meses sin cobrar sobras; ni pluses de campaña»¹⁶⁶ i a més afegí «No, nunca he cobrado nada. Mucho se ha hablado, pero sin resultado». Durant aquest comenta algunes anècdotes com que els nord-americans abastien d'armes als cubans o que gràcies a conèixer a Weyler no tornaren a passar fam. Una altra pregunta que és de la nostra comesa és quan fou preguntat per quan tornà i respongué el següent «Al desembarcar en Barcelona, nos recibió mucha gente, que nos dio la bienvenida y se interesó por nosotros. No fue así en Palma: parecía que asustábamos a las personas. Nadie quiso saber nada de nosotros... Muchos regresaban enfermos, y muchos otros quedaron en el Hospital, sin que nunca más supiera de ellos...». Malgrat sigui un relat personal, creiem que reflexa a bastament quina era la realitat imperant en aquells moments a l'arribada de les colònies.

CONCLUSIONS

Les guerres colonials de Cuba, Puerto Rico i les Filipines, no sols significaren la derrota en una guerra, sinó que foren l'expressió viva d'un imperi mort i de la necessitat de canvi de procedir que tenia l'Estat espanyol. És a dir, no es comportava en paral·lel a la realitat del seu si. L'eclosió dels nacionalismes perifèrics i d'una consciència per part d'intel·lectuals i burgesos a regenerar i modernitzar el país, tan sols són un dels molts exemples d'aquells que no es conformaven amb les paraules de Juan Valera sobre que s'havien de consolar recordant l'esperit immortal de Miguel de Cervantes¹⁶⁷.

Al llarg d'aquest treball, hem intentat donar resposta i exemples, no sols a aquesta multiplicitat de la realitat espanyola, sinó també a l'exercici d'observació i d'anàlisi sobre un cas concret, sa Pobla, que serveixi com a peça per entendre el fenomen d'aquells conflictes a nivell regional, sense defugir de la comprensió de quines eren les dinàmiques locals i si aquestes, per molt que hi hagués una guerra, podien veure's volatilitzades. Inclús a l'inrevés,

---

¹⁶² AMSP, 108, 200 i 539, Correspondència: entrades 1899-1901.

¹⁶³ AMSP, 200, *Ibid.* entrades 1899-1901.

¹⁶⁴ AMSP, 108 i 200, *Ibid.* entrades 1899-1901.

¹⁶⁵ *Loc. cit.* nota 160. Vegeu també *Loc. cit.* nota 105, pàg. 25-27.

¹⁶⁶ *Loc. cit.* nota 108.

¹⁶⁷ Vegeu *op. cit.* nota 13, pàg. 724.

és a dir, si el tarannà que posseeix en aquells moments influeix en la seva aportació, en el sentit ampli de la paraula, en aquella causa.

La hipòtesi que ens hem plantejat com a motor per a la realització de la tasca, amb els seus conseqüents objectius, no era altra que comprovar, corroborar, si existia una relació de causa i efecte entre el desenvolupament econòmic de sa Pobla i la participació demogràfica d'aquesta en les guerres d'Ultramar. Aquest tipus d'estudi, poc freqüent en els casos locals sobre la dita contesa, ens ha revelat que la hipòtesi no es compleix. Sa Pobla, un nucli eminentment agrícola, patí ja des de finals del segle XVIII tota una sèrie de petits però importants canvis en el si del que es pot denominar com a les bases de l'Antic Règim. El canvi de paradigma en l'estructura de la propietat, de cada vegada més atmoitzada; la conseqüent diversificació i comprensió de la collita de mercat o la dessecació de l'Albufera, per guanyar terres a l'aigua i també com a forma d'erradicació de malalties que no permeten un canvi de tendència demogràfica, són alguns dels exemples comentats anteriorment que indiquen efectivament que sa Pobla s'estava preparant per un gir important en l'essència de la seva forma d'ésser. Així mateix, les evidències comprovades en els apartats anteriors, com pugui ser el baix creixement demogràfic, permeten corroborar la teoria d'Aristòtil sobre les coses o els éssers; sa Pobla, gràcies a la nova forma de procedir, aguardava un creixement exponencial en potència que a passes curtes anava consagrant canvis, però que tan sols podríem afirmar que està en acte, és a dir, actualitzat en la seva nova essència, a partir dels primers decennis del segle XX que serà quan és consolidin les transformacions d'una manera, estadística, però també social i culturalment aprehendida.

Una de les evidències, i que alhora era un dels objectius, que hem pogut copsar en la seva justa mesura, és la segona pota de la hipòtesi: la participació dels poblers en les guerres. Com s'ha pogut observar, a partir d'un detallat estudi sobre la documentació consultada, sumada a la ja preexistent bibliogràfica, el nombre de poblers que lluitaren a Ultramar (113) és significativament proporcional al percentatge de població que aguardava el municipi (1,8%) respecte les Illes Balears (1,92%), inclús, superior a pobles semblants en quant a població com ara Artà, Alaró o Santanyí. D'aquesta forma, el total de 113 poblers convertits en soldats que participaren de les guerres, d'una banda és una evidència de l'actualització feta sobre el nombre de soldats poblers participants i, per altra, aclareix el dubte raonable sobre la desigualtat en l'enviament de tropes de sa Pobla que, durant un temps pogué confondre's amb una suposada relació entre el seu creixement, ara matisat, i l'escàs nombre d'efectius per a les conteses bèl·liques.

REFERÈNCIES BIBLIOGRAFIA I FONTS

Referències bibliogràfiques

- ALBERTÍ, Benet. *Els moviments migratoris a la Mallorca contemporània (1877-1920)*, Palma, Universitat de les Illes Balears, 2017. [en línia]. <<https://dspace.uib.es/xmlui/handle/11201/146985>>
- BALLESTER, Rafel. *Primers estudis sobre l'estructura socioeconòmica de sa Pobla a principi de l'època contemporània*, Palma, Universitat de les Illes Balears, 2006. [en línia]. <http://ibdigital.uib.es/greenstone/sites/localsite/collect/memoriesUIB/index/assoc/Ballester.dir/Ballester_Riutort_Rafel.pdf>.
- BRUNET, Pere J. «El ferrocarril i el mercat vinícola de Mallorca al segle XIX», en Giralt, Emili (coord.) *Vinyes i vins, mil anys d'història: actes i comunicacions del III Col·loqui d'Història Agrària sobre mil anys de producció, comerç i consum de vins i begudes alcohòliques als Països Catalans*, Barcelona, Universitat de Barcelona, 1993, pàg. 493-502.
- CALVO, José. *El desastre del 98*, Barcelona, Plaza Janés, 1997.
- CANYELLES, Martí *et al.* *Sa Pobla. La gent, el medi, la història*, sa Pobla, Ajuntament de sa Pobla, 2003, pàg. 73-82. [en línia]. <<https://esrafaldesapobla.files.wordpress.com/2013/02/sa-pobla-la-gent-el-medi-la-histc3b2ria.pdf>>.
- CERVERA, José R. «Sociología de la repatriación», en *Militaria: revista de cultura militar*, núm 13, 1999, pàg. 47-57. [en línia]. <<https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=810593>>.
- D'ALCÀNTARA, Pere. «La Puebla», en *Guía Manual de las Baleares*, Palma, Edicions Cort, 2001 [1891], pàg. 296-300.
- FERNÁNDEZ, Enrique de M. i NAVARRO, Francisco J. «La repatriación intermedia durante la guerra de Cuba (1895-1898)», en *RACV Digital*, 2013, pàg. 7-39. [en línia]. <<http://www.racv.es/files/La-repatriacion-intermedia-durante-la-Guerra-de-Cuba.pdf>>.
- FULLANA, Pere. *Mallorca durant el segle XIX: (1808-1868)*, Palma, Documenta Balear, 1996.
- GOST, Gabriel. «Els soldats poblers a la guerra de Cuba (1895-1898)», en *III Jornades d'Estudis Locals. Sa Pobla*, Ajuntament de sa Pobla, 2013, pàg. 79-96.
- «L'agricultura de sa Pobla durant el s. XIX i inicis del s. XX: el pas d'una agricultura de subsistència a una de capitalista», en *V Jornades d'Estudis Locals. Sa Pobla*,

Ajuntament de sa Pobla, 2017, pàg. 207-233. [en línia]. <<https://esrafaldesapobla.files.wordpress.com/2018/05/v-jornades-de-sa-pobla-mail.pdf>>.

HERNÁNDEZ, Elena i MACEBO, María F. «Higiene y sociedad en la guerra de Cuba», en *Estudios de Historia Social*, núm. 5, 1978, pàg. 361-384. [en línia]. <<https://roderic.uv.es/bitstream/handle/10550/75208/Higiene%20y%20sociedad%20partido%20def.pdf?sequence=1>>.

LLABRÉS, Joan i PERELLÓ, Pere. «Els poblers a les guerres de Cuba i de les Filipines», en *Sa Plaça*, núm. 71, 1998, pàg. 24-27.

MARIMON, Antoni. *Les repercussions de les guerres de Cuba i de les Filipines a les Illes Balears*, Palma, Universitat de les Illes Balears, 1993. [en línia]. <<http://ibdigital.uib.es/greenstone/collect/tesisUIB/import/TDX-0318108-130951.pdf>>.

- *Els balears en les guerres de Cuba, Puerto Rico i les Filipines*, Barcelona, Barcanova, 1996.
- *La crisi de 1898 a les Illes Balears*, Palma, El Tall, 1997.
- *La crisi de 1898*, Barcelona, Ariel, 1998.
- «Els porrerencs a les guerres de Cuba i de les Filipines (1895-1898)», en *Jornades d'Estudis Locals a Porreres*. Mancomunitat del Pla de Mallorca, 1999, pàg. 123-129.

MATEU, Pere A. «Segle XIX. La desamortització de finques rústiques a sa Pobla», en *VI Jornades d'Estudis Locals. Sa Pobla*, Ajuntament de sa Pobla, 2020, pàg. 167-201. [en línia]. <<https://esrafaldesapobla.files.wordpress.com/2021/01/vi-jel-1.pdf>>.

- «El cultiu de les vinyes a sa Pobla (segle XIX)», en *V Jornades d'Estudis Locals. Sa Pobla*, Ajuntament de sa Pobla, 2017, pàg. 109-131. [en línia]. <<https://esrafaldesapobla.files.wordpress.com/2018/05/v-jornades-de-sa-pobla-mail.pdf>>.

MORENO, Manuel. *Cuba/Espanya, Espanya/Cuba. Historia común*, Barcelona, Crítica, 1995.

NEGREIRA, Juan J. *Mallorquines, menorquines i pitiusos en la guerra de Cuba (1895-1898)*, Palma, La Foradada, 1998.

- *Balears en la guerra de Filipinas (1896-1898)*, Palma, Lleonard Muntaner Editor, 2006.

- NÚÑEZ, Rafael. «El drama de la repatriación», en *Militaria: revista de cultura militar*, núm. 13, 1999, pàg. 33-45. [en línia]. < <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=810590>>.
- PASTOR, Bartomeu «Les colònies agrícoles del segle XIX a Mallorca», en *Treballs de geografia*, núm. 36, 1979, pàg. 175-177. [en línia]. < https://scholar.google.es/scholar?hl=es&as_sdt=0%2C5&q=col%C3%B2nies+agr%C3%ADcoles+segle+XIX&btnG=>.
- PAYERAS, Miquel. *Miserables i distingits. La vida quotidiana a Balears durant la Guerra de Cuba, 1895-1898*, Palma, Lleonard Muntaner Editor, 2017.
- PEÑARRUBIA, Bel. *Mallorca davant el centralisme (1868-1910)*, Barcelona, Curial, 1980.
- PONS, Nofre. «Miquel Socias Caimari», en *Sa Plaça*, núm. 71, 1998, pàg. 23.
- POU, Joan. «Índex de sa Pobla», en *Noticias y relaciones históricas de Mallorca siglo XIX, Tomo IX (1896-1900)*, Palma, Gràfiques Miramar, 1998.
- QUETGLAS, Antoni. «Una emigració forçada. La participació dels sollerics a la Guerres de Cuba, Puerto Rico i Filipines 1895-1898 i els seus efectes a Sóller», en *I Jornades d'Estudis Locals a Sóller: Societat, Geografia, Medi Ambient i Territori, Història, Patrimoni i Art i Cultura Popular*, Ajuntament de Sóller, 2007, pàg. 177-192. [en línia]. < https://ajsoller.net/sites/cilma_soller/files/files_cilma/39096.pdf>.
- RIPOLL, Elisabeth i SERRA, Sebastià «Relacions migratòries Illes Balears/Amèrica en el temps present», en Galí, Montserrat *et al.* (coord.) *Cataluña e Iberoamérica. Investigaciones recientes y nuevos enfoques*, Barcelona, ACAL, 2017, pàg. 199-209
- ROMERO, Miguel. «La España de los caciques. La restauración borbónica (del Sexenio Democrático a la crisis de 1917)», en Recuenco, Julián (coord.) *Entre la Guerra Carlista y la Restauración: Cuenca en el último tercio del siglo XIX*, Cuenca, Diputación Provincial de Cuenca, 2016, pàg. 149-166.
- RUBÍ, Maria G. «Esaños, votos e irregularidades. Los caprichos de la política en la Cataluña de la Restauración (1875-1923)», en *Hispania Nova: Revista de historia contemporánea*, núm. 7, 2007, pàg. 1-17. [en línia]. < <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=2269246>>.

SANSÓ, Sebastià. «Els soldats manacorins a les guerres colonials. Aportació al coneixement de la qüestió», en *VI Jornades d'Estudis Locals de Manacor*. Manacor, Ajuntament de Manacor, 2009, pàg. 191-220. [en línia]. <https://manacor.org/sites/cilma_manacor/files/files_cilma/233285.pdf>.

SERRA, Sebastià. «L'emigració de les Illes Balears a Amèrica», en *Congrés internacional d'estudis històrics. Les Illes Balears i Amèrica*, Palma, Institut d'Estudis Baleàrics, 1992, pàg. 9-46.

TARRAGÓ, Rafael. «La guerra de 1895 en Cuba y sus consecuencias», en *ARBOR Ciencia, Pensamiento y Cultura*, núm. 735, 2009, pàg. 215-229. [en línia]. <<https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=2887108>>.

Fonts

Les fonts documentals emprades per a la realització d'aquest treball han estat extretes de l'Arxiu Municipal de sa Pobla (AMSP), amb els corresponents lligalls i les seves respectives correspondències que apareixen en el text. A més cal afegir dos articles de revista:

BALLESTER, Alexandre. «Cinco minutos con... Don Gabriel Gost Crespí», en *Vialfàs*, núm 13, 1957, pàg. 170-171.

ANÒNIM. «Supervivientes de las campañas de Cuba y Filipinas», en *Vialfàs*, núm. 79, 1960, pàg. 1033.

ÀPENDIX GRÀFIC

Taules

- Taula I

<i>Any</i>	<i>Mallorca</i>	<i>Ciutat</i>
1860	209.064	53.019
1875	220.427	54.421
1877	230.396	58.224
1887	249.008	60.514
1897	244.322	62.525
1900	248.259	63.937
1910	257.115	67.544

Població de Mallorca, segona meitat segle XIX. Font: Bartomeu Barceló, 1962, en Bel Peñarrubia, 1980, pàg. 23.

- Taula II

Possessió	Propietaris	Extensió
Talapi	Pere Gual	326 ha
Son Cladera	Joan Baptista Socies	286 ha
Son Ferragut	Joan Vanrell	239 ha
Crestatx	Felip Villalonga	140 ha
Gaieta Gran	Francesc Serra de Gaieta	129 ha
Son March	Marquès de la Bastida	111 ha
Son Amer	Antoni Massanet	101 ha
Son Barba	Joan Serra de Gaieta	129 ha
Gaieta Petit	Jaume Pons Torrens	64 ha
Son Tut	Maria Fornès	40 ha

Propietat finques rústiques de sa Pobla, segle XIX. Font: Gabriel Gost, 2017, pàg. 216.

- Taula III

POBLACIÓ	HECTÀREES VENUEDES	NÚM. FINQUES VENUEDES	NÚM. SORTS RESULTANTS
Llucmajor	347,80	3	53
Pollença	46,71	3	25
Porreres	140,27	3	20
Sa Pobla	298,62	8	80
Campos	85,29	2	6

Impacte desamortitzacions de finques rústiques a Mallorca. Font: Pere A. Mateu, 2020, pàg. 171.

- Taula IV

	EVOLUCIÓ DE LA POBLACIÓ DE SA POBLA				
ANY	1877	1887	1897	1900	1910
NÚM. HABITANTS	4861	5861	5877	5999	6894

Evolució població de sa Pobla, segona meitat segle XIX. Font: Pere A. Mateu, 2020, pàg. 184.

- Taula v. Participació dels poblers a la Guerra:Cuba

Llinatges i Nom	Data Naixem.	Reemplaçament	Partida	Graduació i Secció Militar	Repatriació i Port	Observacions	Núm.
Alomar Ballester, Bartomeu "Curt"	30-05-1878. Fill de Josep i Elionor	1897	05-06-1896	S. "Reg. de Inf. Alfonso XIII, nº 62, 1r Bat., 3ª Comp."	Sí. 17-05-1899 [1]	-	1
Alomar Ballester, Guillem	-	-	-	S.	Sí [1]	-	2
Andreu Socies, Guillem	-	-	-	S	Sí. 14-01-1899 [1]	-	3
Bennàssar Pons, Francesc	-	-	Setembre del 1896	S. "Bat. Prov. de Cuba"	Sí. 01-09-1897 [1]	Tornà per malaltia. Fou condecorat	4
Bota Serra, Pere	Fill de Gabriel i Margalida	-	-	S. "Bat de San Quin. Peninsular, nº 7 de Cuba"	-	Mort de vòmit a Marianao. 22-11-1896	5
Canyelles Reinés, Antoni	-	-	22-11-1895	S. Formà part de dos cossos: "Bat Prov. de Cuba". "Bat. Prov. de Baleares y Brigada de Transportes"	Sí. 18-02-1899 [1]	-	6
Carbonell Perelló, Joan	Fill de Jaume i Elionor	-	-	S. "Reg. Reyna Mª Cristina, nº 63 en la provincia de Matanzas"	Sí. 29-01-1899 [1]	Posteriorment emigrà a Algèria	7
Cardell Bisquerra, Joan	-	-	1892	S. "Reg. Alfonso XIII"	Sí. 28-11-1899 [1]	Es presentà com a substitut	8
Cardell Soler, Jaume	Fill de Rafel i Antònia	-	09-1896	S. Formà part de dos cossos: "Bat. Prov. de Cuba." "Bat. Prov. de Baleares, 7ª Comp."	-	Mort de febre groga a Santiago de las Vegas. 17-07-1897	9
Castell Bisquerra, Joan	-	-	-	S.	Sí. 03-03-1899 [1]	-	10

Cifre Payeras, Damià	Fill de Joan i Sebastiana	-	-	S. "Bat. Prov. de Balears	-	Mort a Cuba	11
Cladera Cantallops, Antoni	-	1896	01-09-1896	S. "Ejército de Operaciones y Bat. San Quin., 7º Peninsular, 2ª Comp."	Sí [1]	-	12
Cladera Serra, Joan	-	-	09-1896	S. "Bat. Prov. de Cuba"	Sí. 31-12- 1898 [1]	-	13
Cladera, Rafel	-	-	-	S.	Sí. 08-02- 1899 [1]	-	14
Comas Beltran, Pere	-	-	-	Cor. "11º Bat. de Art. de Plaza"	Sí. 25-01- 1899 [1]	-	15
Comas Bennàssar, Gabriel	-	-	21-03-1891	S.	Sí. ?-12- 1898 [1]	-	16
Comas Cardell, Bartomeu	-	-	-	Art. "5º Reg. de Montaña"	Sí. 09-12- 1898 [1]	-	17
Company Riutort, Bartomeu "Gelat"	-	-	-	S. "1r Bat. de Inf. de Balears"	Sí [1]	-	18
Company Serra, Gabriel	-	-	09-1896	S. Formà part de dos cossos: "Bat. Prov. de Cuba". "Bat. Caza. de Barcelona, nº 3"	Sí [1]	-	19
Company Soler, Antoni "Bet-Cama"	Fill de Joan i Bàrbara	1894	21-09-1896	S. "Bat. Prov. de Cuba"	Sí. 25-12- 1897 [3]	Tornà per malaltia	20
Crespí Batle, Bartomeu	-	-	-	S. "Reg. Inf. de España"	Sí [1]	Condecorat. "Cruz de Plata de la Orden del Mérito Militar"	21
Crespí Caimari, Lorenzo	-	-	-	S. Formà part de dos cossos: "Bat. Prov. de Cuba". "Bat. Prov. de Balears"	Sí. 07-02- 1899 [1]	-	22
Crespí Cladera, Bartomeu	-	-	-	S. Formà part de dos cossos: "Bat. Prov. de Cuba". "Bat. Caza. de Barcelona, nº 3"	Sí. 31-12- 1898 [1]	Posteriorment emigrà a l'Alger	23

Crespí Serra, Josep	21-09-1877. Fill de Josep i Francisca	1897	-	S. Formà part de tres cossos diferents: “1r Bat. del Reg. de Inf. de Navarra, nº 25”. Alta gener de 1897 i baixa octubre de 1898 del “Bat. Prov. de Balears”. “Bat. Caza. de Barcelona, nº 3	Sí. 31-12-1898 [1]	Precisió en els “alcances”. Apareix mencionat Jaume Crespí Mir	24
Ferragut Comas, Pau	Fill de Gabriel Ferragut Gost	-	-	S. “Bat. Prov. de Balears”	-	Mort	25
Font Fullana, Josep	-	-	-	S. “Reg. de Inf. de Navarra, nº 25”	Sí [1]	-	26
Font Font, Gabriel	-	-	-	S. “Bat San Quin., nº 7”	Sí. 30-12-1899 [1?]	-	27
Fornari Serra, Jaume	-	-	-	S. Formà part de dos cossos. “Bat Caza. de la Princesa, nº 25”. “2º Bat. del Reg. de Inf. de Aragón, nº 14”	-	Mort	28
Fuster Bonnin, Miquel	-	-	-	S. “1r Bat. del Reg. de Inf. de Sevilla, nº 33”	Sí [1]	-	29
Gost Bord, Miquel	-	-	-	S.	Sí. 23-11-1898 [1]	-	30
Gost Crespí, Gabriel “Felip”	-	-	-	S. “1r Bat. del Reg. de Inf. de Navarra, nº 25”	Sí. ?-12-1898 [1]	-	31
Gost Gost, Miquel	-	-	-	S.	Sí. 12-10-1898 [1]	-	32
Homar Ballester, Guillem	-	-	-	S.	Sí [1]	-	33
Ignaci Expósito, Nicolau	-	-	-	S. “Inf. de Marina”	Sí. 1897 [1]	-	34
José Expósito, Marià	-	1882	-	S. “Reg. de Inf. Alfonso XIII	Sí. 22-02-1899 [1]	-	35

Mateu Lleonard, Llorenç	-	-	-	S. “Bat. Prov. de Balears”	Sí [1]	-	36
Mateu Llobera, Llorenç	-	-	-	S. “Bat. Prov. de Balears”	Sí [1]	-	37
Mayol Albertí, Miquel “Salem”	-	-	-	S. “1r Bat. del Reg. de Inf. de Navarra, nº 25”	Sí [1]	-	38
Mestre Llompарт, Llorenç	-	-	-	S.	Sí. 29-11-1897 [5]	Tornà per malaltia	39
Mir Caimari, Melció	-	1894	1895	S. “Reg. de Inf. nº 66, Prov. de la Habana”	Sí. 1897 [1]	Tornà per ferida de guerra. Fou considerat inútil i condecorat amb la “Cruz del Mérito Militar”	40
Miró Pinya, Pere	-	-	-	S.	Sí. 01-12-1898 [1]	-	41
Orfila Cabanellas, Joan	-	-	-	S. “Bat. de Caza. de Cádiz, nº 22”	Sí [1]	-	42
Payeras Crespí, Sebastià	-	-	-	S.	-	Mort a Manzanillo. 07-04-1898	43
Perelló Simó, Joan	-	-	-	S.	Sí. 24-07-1897 [1]	-	44
Pol Soler, Miquel “Bereguins”	-	-	-	S.	Sí [1]	-	45
Pons Bennàssar, Pere	Fill de Lluç	-	-	Art. “Bat. Artillería de Plaza, nº 11”	-	Mort a l’Hospital Militar Alfonso XIII (a l’Havana) de diarrea crònica. 29-11-1898	46
Pons Pou, Rafel	-	-	11-1895	S. Formà part de dos cossos: “Bat. Prov. de Cuba”. “Bat. Prov. de Balears”	Sí. ?-12-1898 [1]	-	47
Pou Soler, Miquel	-	-	09-1896	S. Formà part de dos cossos: “Bat. Prov. de Cuba”. “Bat.	Sí. 04-02-1899 [1]	-	48

				Prov. de Balears”			
Quetglas, Martí	-	-	-	S.	Sí. 1899 [1]	-	49
Quetglas Massanet, Miquel	-	-	-	S.	Sí [1]	-	50
Reinés Company, Francesc	-	1889	-	S. “Reg. de Inf. Alfonso XIII, nº 62”	Sí. 03-03-1899 [1]	-	51
Reus Caimari, Miquel	-	-	-	S. Formà part de dos cossos. “Bat. del Reg de Inf. Castilla, nº 16”. “Bat. San Quin., nº 7”	Sí. 11-11-1898 [1]	En arribar a Ciutat l’ingressaren a l’Hospital Militar per un atac de paludisme	52
Roura Serra, Damià	-	-	-	Art. seg. “Reg. Artillería Montaña”	-	Mort malaltia comuna o d’accident a Cienfuegos (província de Santa Clara). 20-01-1898	53
Salom Moyà, Guillem	Fill de Catalina Moyà Rosselló	-	11-1895 per permuta amb Miquel Soler Mora	S. Formà part de dos cossos: “Bat. Prov. de Cuba”. “Bat. Prov. de Balears”	-	Mort de malaltia a l’Havana. 01-09-1897	54
Sans Rosselló, Bartomeu	Fill de Bartomeu Sans Perelló	-	-	S. “1r Bat. del Reg. de Inf. de Valencia, nº 23”	Sí. 25-01-1899 [1]	El seu pare pensava que estava mort	55
Seguí, Miquel	-	-	-	S.	Sí. 07-02-1899 [1]	-	56
Serra Caldés, Onofre	-	1892	-	S.	Sí [1]	-	57
Serra Payeras, Anselm	-	-	-	S.	Sí. 11-09-1897 [6]	Tornà perquè estava malalt. Es reincorporà el gener de 1898	58
Serra Serra, Gabriel	-	1891	Març de 1891	S. “Reg. de Inf. de Mindanao, nº 56”	Sí. 17-12-1898 [1]	-	59
Simó Cladera, Agustí	-	-	-	S.	Sí [1]	-	60
Simó Company, Nadal “Moreno”	-	-	-	S. “Bat. de Caza. Figueras, nº 6	Sí. 29-01-1899 [1]	-	61

				del Reg. de Inf. de M ^a Cristina, n ^o 63”			
Simó Serra, Rafel “Corme”	-	-	-	Art. “Reg. de Inf. María Cristina, n ^o 63 en la provincia de Matanzas”	Sí. 10-02-1899 [1]	-	62
Siquier Pastor, Miquel	-	-	11-1895	S. Formà part de dos cossos: “Bat. Prov. de Cuba”. “Reg, de Inf. Sevilla, n ^o 33”	Sí [1]	-	63
Socias Capó, Joan	-	-	-	S. Formà part de dos cossos. El donaren d’alta l’01-02-1896 i de baixa l’octubre de 1898 del “Bat. Prov. de Balears”. Després s’incorporà al “Bat. Caza. de Barcelona, n ^o 3”	Sí [1]	-	64
Socias, Gabriel	-	-	-	S.	Sí. 04-02-1899 [1]	-	65
Socias Gomila, Vicenç	-	-	-	S. “3 ^a Comp. del Reg. Alfonso XIII”	Sí 28-01-1899 [7] 08-02-1899 [1]	Esmenta el nom del vapor	66
Socias Munar, Miquel	-	-	-	S.	Sí [1]	-	67
Soler Mir, Mateu	-	-	-	S.	Sí. 08-02-1899 [1]	-	68
Soler Mir, Miquel	-	-	-	Art Seg. “2 ^o Bat. de Artillería de Plaza”	Sí. 25-01-1899 [1]	-	69
Torrens Quetglas, Pau	-	-	-	S. Formà part de dos cossos. El donaren d’alta l’01-12-1896 i de baixa l’octubre de 1898 del “Bat.	Sí. 07-02-1899 [1]	-	70

				Prov. de Balears". Després s'incorporà el "1r Bat. del Reg. de Inf. Sevilla, nº 33"			
Torrens Tugores, Josep "Murero"	-	-	-	S.	Sí [1]	-	71
Vidal Comas, Gabriel	-	-	-	S.	Sí. 17-12-1898 [1]	-	72
Villalonga Barrera/s, Pere Francesc	-	1878	-	S.vol. "Bat. San Quin., nº 7"	-	Mort a Cuba. Leonor Arrom Cladera, era la seva esposa	73
Villalonga Barrera/s, Joan "Peix"	16-11-1869. Fill d'Antoni i Margalida	1888	-	S. "Reg. de Inf Regio. de Balears"	-	Mort a San Antonio (província de Santiago de Cuba) el maig de 1898	74

Font: Alexandre Ballester, 1957, pàg. 170-171; Antoni Marimon, 1996; Gabriel Gost, 2013; Joan Pou, 1998; Juan. J. Negreira i José L. de Mesa, 1998, pàg. 279-328; Pere Perelló i Joan Llabrés, 1998, pàg. 25-27; i aportacions pròpies de l'AMSP.

- Taula VI. Participació dels poblers a la Guerra: Filipines

Llinatges i Nom	Data Naixem.	Reemplaçament	Partida	Graduació i Secció Militar	Repatriació i Port	Observacions	Núm.
Bennàssar Cladera, Arnau	-	-	-	S. "Bat. Expe. de Filipinas, nº 2"	Sí. 17-12-1898 [1]	-	1
Bennàssar Soler, Arnau	-	-	-	Cor. "Bat. Caza. Expe., nº 5 de Filipinas"	-	Mort a Manila. 22-10-1898	2
Buades Caldés, Llorenç	-	-	-	S. "Bat. Caza. Visayas y Mindanao"	Sí. 08-07-1899 [1]	-	3
Buades Soler, Antoni	-	-	-	S.	Sí 30-09-1897 [4]	Tornà per malaltia. El tornaren a citar el gener de	4

					07-10-1897 [1]	1898, però ja no hi acudí.	
Caimari Torrandell, Nadal	-	-	-	S. "Bat. Caza. Expe. de Filipinas", nº 13	-	Mort de malaltia a Manila. 05-01-1898	5
Cantallops Caimari, Llorenç "Famell"	07-12-1876. Fill de Llorenç i Simona	1895	-	S. "Bat. de Caza. de Inf., nº 15, 4ª Comp. de Filipinas"	Sí. 06-04-1898 [1]	Tornà per malaltia	6
Canyelles Company, Gabriel	-	-	-	S. "Bat. de Caza. de Inf., nº 2" de Filipinas"	-	Mort de malaltia a Manila. 01-11-1896	7
Cervera Ramis, Serafí	-	-	Sortí de Barcelona 29-03-1894. Arribà 04-05-1894	C. "Bat. de Caza. Expe. de Filipinas, nº 10"	Sí [1]	-	8
Cladera Socies, Nadal	-	-	-	S. "Bat. de Caza. nº 6 de Filipinas"	Sí. 17-03-1899 [1]	-	9
Crespí Vallespir, Pere	-	-	-	S. "Bat. Caza. Expe. a Filipinas, nº 3"	Sí. 25-03-1899 [1]		10
Gost Serra, Guillem	-	-	-	S. "Bat. Caza. Expe. a Filipinas, nº 3"	-	Mort. L'hereu dels seus "alcances" es el seu germà Gabriel Gost Serra	11
Mateu Llompart, Josep	-	-	-	S. "Bat. Caza. Expe. a Filipinas, nº 5"	Sí [1]	-	12
Obrador Ballester, Bartomeu	-	-	-	S. "Bat. Caza. Visayas y Mindanao"	Sí. 08-07-1899 [1]	Li tocà la loteria de Nadal el març de 1897	13
Payeras Riutort, Joan "Curro"	-	-	-	S.	Sí. 02-01-1898 [4]	Tornà per malaltia. El maig el tornaren a cridar, pero no estava capacitat	14

Pons Obrador, Gabriel	-	-	-	S. "Bat. Caza. Expe. a Filipinas, nº 13"	Sí 18-01-1899 [4] 21-01-1899 [1]	Tornà malalt. De primeres no li concediren els "alcances"	15
Roca Oliver, Gabriel	-	-	-	S.	Sí. 21-01-1899 [1]	-	16
Serra Cladera, Joan "Greixura"	-	1897	Desembre del 1896	S. "Bat. de Caza., nº 13, 8ª Comp."	Sí [1]	-	17
Torrens Quetglas, Miquel "Nana"	-	-	-	S. "Bat. Caza. Expe., nº 5"	Sí. 27-02-1900 [1]	Gran retràs en el cobrament dels "alcances"	18

Font: Antoni Marimon, 1996; Juan. J. Negreira, 2006; Joan Pou, 1998; i aportacions pròpies de l'AMSP.

- Taula VII. Participació dels poblers a la Guerra: Puerto Rico

Llinatges i Nom	Data Naixem.	Reemplaçament	Partida	Graduació i Secció Militar	Repatriació i Port	Observacions	Núm.
Andreu Socies, Llorenç	-	-	-	S. "Bat Principado de Asturias, 4ª Comp. de Puerto Rico"	Sí 06-10-1898 [2] 20-10-1898 [1]	-	1
Bennàssar, Pere	-	-	-	S.	Sí. 04-10-1899 [1]	-	2
Bonnin Forteza, Miquel	12-05-1878. Fill de Miquel i Joana Ana	1897	-	S.	-	Mort a Puerto Rico	3
Rayó Company, Antoni	Fill de Margalida Company Gomila	-	-	S. "Bat. Prov. de Puerto Rico, nº 3"	Sí [1]	-	4
Soler Simó, Martí	-	-	-	S. de cav. "Bat. Caza. de la Patria, nº 25"; fou baixa el maig de 1898	Sí. 09-11-1898 [1]	El batle de Sa Pobla remeté una carta perquè no sabien de la seva situació	5

Font: Antoni Marimon, 1996, i 1993, pàg. 1262; Joan Pou, 1998; i aportacions pròpies de l'AMSP.

- Taula VIII. Participació dels poblers a la Guerra: “Ultramar”

Llinatges i Nom	Data Naixem.	Reemplaçament	Partida	Secció Militar	Repatriació i Port	Observacions	Núm.
Alonso, Bartomeu	-	-	-	S.	Sí. 23-02-1899 [1]	-	1
Alcover, Bartomeu	-	-	-	S.	Sí. 22-02-1899 [1]	-	2
Boyeras Sabater, Pau	-	-	-	S.	Sí. 25-02-1899 [1]	-	3
Capó Torres, Josep	-	-	-	S.	Sí. 04-02-1899 [1]	-	4
Cladera Gost, Sebastià	-	-	11-1895	S. Formà part de dos cossos: “Bat. Prov. de Cuba”. “Reg. de Inf. Sevilla, nº 33”	Sí. 1899 [1]	-	5
Comas Gomila, Antoni	-	-	-	S.	-	Mort a l’Hospital Militar de Barcelona. 22-07-1899	6
Crespí Socies, Josep	-	-	-	S.	Sí [1]	Cridat a reincorporació el juliol de 1898	7
Dols, Gabriel	-	-	-	S.	Sí. 04-02-1899	-	8
Mascaró Caimari, Miquel	-	-	-	S.	Sí [1]	Cridat a reincorporació el juliol de 1898	9
Payeras Re?, Pau	-	-	-	S.	Sí [1]	-	10
Serra, Joan	-	-	-	S.	Sí. 06-01-1899 [1]	-	11
Servera Serra, Gabriel	-	-	-	S.	Sí [1]	Cridat a reincorporació el juliol de 1898	12
Torres, Josep	-	-	-	S.	Sí. 04-02-1899 [1]	-	13

Carbonell Torrandell, Guillem	-	-	1895	S.	-	-	14
Galmés Mateu, Joan	14-08-1873. Fill de Pere Antoni i Andrea	1892	-	S.	-	-	15
Ramis Crespí, Gabriel	-	-	1895	S.	-	-	16
Serra Cladera, Antoni "Xineta"	14-02-1878. Fill d'Antoni i Francisca Ana	1897	-	-	-	Cridat el 9-05-1898, però no partí. Primer fou quasi perseguit i després i hagué una confusió entre ell i el seu germà	17
Vallespir Riera, Francesc	-	-	1895	S.	-	El declararen desertor	18

Font: Antoni Marimon, 1996, i 1993, pàg. 1262; Joan Pou, 1998; i aportacions pròpies de l'AMSP.

- Taula IX. Participació dels poblers a la Guerra: Substituïts/redimits

Llinatges i Nom	Data	Forma	Observacions
Carbonell Torrandell, Sebastià	30-03-1898	Substitució	Del reemplaçament de 1897
Garriga Batle, Jaume	30-03-1898	Substitució per Jaume Mateu Capó (Sancelles)	Del reemplaçament de 1897
Pizà Barceló, Cristòfol	30-03-1898	Substitució	Del reemplaçament de 1897

Font: Aportacions pròpies de l'ASMP

Llegenda abreviatures

[1] = Palma

[2] = Vigo

[3] = Cadis

[4] = Barcelona

[5] = A Corunya

[6] = Santander

[7] = Màlaga

Art. = Artiller

Bat. = “Batallón”

Bat. Prov. = “Batallón Provisional”

Bat. Expe. = “Batallón Expedicionario”

Bat. Caza. Inf. = “Batallón de Cazadores de Infantería”

Bat. Caza. Expe. = “Batallón de Cazadores Expedicionario”

C = Cap

Cav. = Cavalleria

Comp. = “Compañía”

Cor = Corneta

Inf. = “Infantería”

Reg. = “Regimiento”

Regio. = “Regional”

S = Soldat

San Quin. = “San Quintín”

Seg. = Segon

Vol. = Voluntari

- Taula X

	1895	1896	1897	1898	1899
Gener			11	17	5
Febrer			1	27	2
Març		2	8	15	1
Abril			5	12	
Maig			5	13	
Juny		1	13	3	
Juliol			27	14	
Agost		1	40	27	
Setembre		13	25	32	
Octubre	2	47	43	14	
Novembre	1	52	48	1	
Desembre	1	43	24	4	1

Mortalitat dels balears, per anys i mesos, en la guerra de Cuba. Font: Antoni Marimon, 1996, pàg. 58.

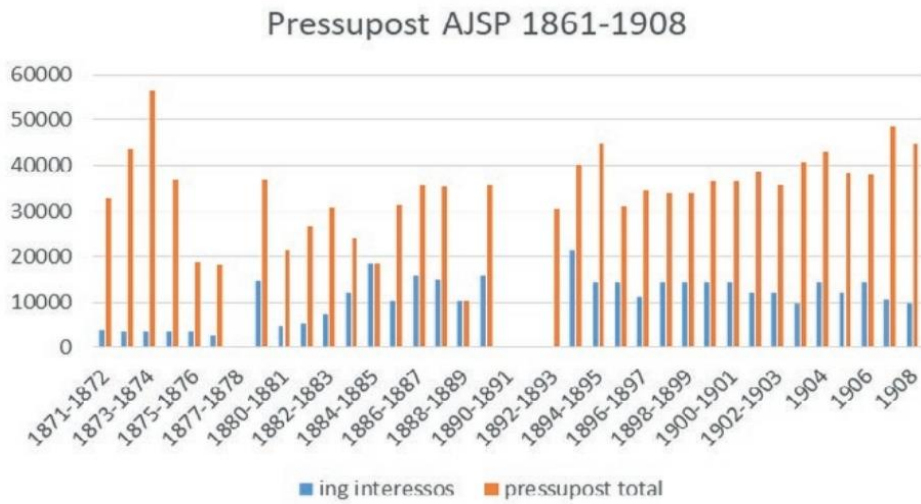
- Taula XI

	1896	1897	1898	1899	1900
Gener		3	10		
Febrer		2	4	1	
Març		2			1
Abril		4			
Maig		6			
Juny		5	1	2	1
Juliol		23	1		
Agost		14	1		
Setembre		17			
Octubre		15	3		
Novembre	2	9			
Desembre		12	3		

Mortalitat dels balears, per anys i mesos, en la guerra de Filipines. Font: Antoni Marimon, 1996, pàg. 68.

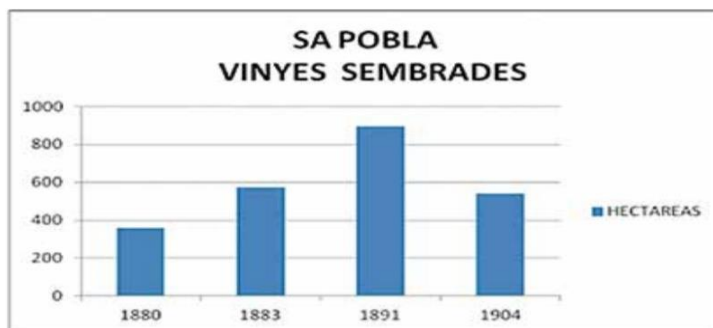
Gràfics

- Gràfic I

Relació interessos ingressats i pressuposts Ajuntament de sa Pobla. Font: Pere A. Mateu, 2020, pàg. 184.

- Gràfic II

Vinya sembrada el segle XIX a sa Pobla. Font: Pere A. Mateu, 2017, pàg. 119.